

EN VERDER WILLEN WE
ONZE COLLEGA'S BEDANKEN

... JOHAN KNEVEL

... EN BARBARA
STOK

ALMERE

BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 512 19 16

ALLERWERE

BE0
Hopland 15
2000 / 03 - 233 25 36

BUDDY'S

Meir 125 (1e verd.)
2000 / 03 - 232 16 31

MEKANIK STRIPS

Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47

BERGEN OP ZOOM

GILLES DE GEUS
Boerstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BRUSSEL

HET B-GEVAAR
Griepstraat 15
1000 / 02 - 513 14 86

DEN HAAG

HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 133
2512 AT / 070 - 363 41 15

PANDA

Frederikstraat 955 - 959
2514 LJ / 070 - 363 59 50

EINDHOVEN

 **superstrip
specialzaak
Kleine Berg 33**
5011 JS / 040 - 2441882

GRONINGEN

MODERN PAPIER
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21

HASSELT

WONDERLAND
Paardsmierstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

KAMPEN

DE FANTAST
Burgwalstraat 16
8261 HK / 038 - 332 03 25

LEIDEN

DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04

LEIDSE STRIPSHOP

Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 512 18 02

NIMEGEN

STRIPWINKEL DE NOORMAN
Van Welterenstraat 45
6511 MC / 024 - 32 26 146

ROESLAARE

WILLI'S WERELD
H. Horststraat 20
8800 / 051 - 24 64 15

SINT TRUIDEN

DE GALLIER
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39

SCHIEDAM

T CENTRUM
Korte Singelstraat 20a
3112 GB / 010 - 426 25 84

TURNHOUT

TISTJEN DOP
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29

VEEFENDIAAL

THE DROWNING MAN
Scheepshof 8
3901 CV / 0318 - 561 093

ZWOLLE

DE BOEKENHALTE
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77

AMSTERDAM

LAMBIK
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 626 75 43

RICHARD

Rombout Hogerbeelstraat 78
1052 HW / 020 - 684 29 23

DE TWEEDE LEZER

Eerste Wormensweg 102
7301 DK / 055 - 542 72 02

ASSEN

PLOK STRIPS EN EH
Stationstraat 1 DINGESI
9401 KV / 0582 - 31 32 92

DELTA

FRANKA
Torenstraat 9 (passage)
4811 XY / 076 - 521 41 53

DELFT

BUL SUPER
Breestraat 18 - 22
2611 HG / 015 - 212 60 97

MIKIE'S STRIPTIEK

Chasselaarsteijl 71
2516 RW / 070 - 365 07 38

WALK IN

Herengracht 13
2511 EJ / 070 - 364 63 36

ENSCHEDE

DE STRIP-AAP
Kuipersdijk 65
7512 CJ / 053 - 430 52 61

GEIT

PIERKE
Frans van Rijnhovestraat 312
9000 / 09 - 227 70 85

HAARLEM

STRIPWINKEL BEEDE
Anegang 42
2011 HS / 023 - 531 01 68

HELMOND

DE BOEKENWURM
Heistraat 50
5701 HP / 0492 - 59 08 83

LEEUWARDEN

DE BALLOON EXPRESS
Kormakerstraat 1
8911 LA / 058 - 213 21 46

LEUVEN

HET BESLOTEN LAND
Panisstraat 16
3000 / 016 - 22 58 40

MECHINGEN

DE STRIPKEVER
p/a Leermarkt 50.0.024
2800 / 015 - 21 76 05

COMIC STRIP

Hogestraat 28
2800 / 051 - 42 06 50

ROTTERDAM

YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10

DONNER BOEKEN

Limbaan 150
3212 ER / 010 - 413 20 70

STICHTING

TOMMY
Nieuwlandstraat 14
5038 SN / 013 - 535 83 19

LIJSTRIK

PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72

VENLO

BLUSTER
Grote Kerkstraat 14
5901 CH / 077 - 354 40 69

NOU MOE I?
Krugplein 17
1092 KA / 020 - 693 63 45

SNOEK

Oers LC / 020 - 688 47 64

KRASSER

Tussenmeer 329
1359 DR / 020 - 6191558

ARNHEM

DE NOORMAN
Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 442 09 09

SCHIJN

DE STRIP C.V.
Kattijnstraat 42
8000 / 050 - 33 71 12

DEN BOSCH

SPIRIT
Hindhamestraat 90
5211 MS / 013 - 614 55 30

DEN HELDER

BOEKE
Reigerstraat 24
1781 VH / 02290 - 61 23 77

DORDRECHT

SJORS
Schellensplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12

GEEL

ALFA STRIP
Nieuvestraat 12
2440 / 014 - 58 43 80

GOES

HET PAARD VAN TROJE
Langevorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91

WILHE

DE STRIPOMAAN
Kardinaal Cardijnstraat 3
1500 / 02 - 356 15 89

HOORN

HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 RP / 0229 - 21 66 23

DE RAT

Voorsteek 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

GOBELIN

Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 23 55 86

MIDDELBURG

HET PERRON
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 63 47 47

OSTENDE

DE STRIP
Paulusstraat 36
8400 / 059 - 51 54 60

NOORD

Zaagmolendriift 33
3036 HC / 010 - 466 43 68

DICK BOS

Limbaan 150
3054 PW / 010 - 461 31 47

TORHOUT

1 STRIPE
Oostendaestraat 32
8820 / 050 - 21 71 62

STRIP EN LEKTUURSHOP

Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 37

BLITZ

Struifstraat 147
8790 / 058 - 610 158

Het was de vraag van een kritische lezer na het vorige nummer van ons blad. Een terechtte vraag, zo vonden wij. Nooit telde het blad zoveel spelwoorden, wegvalden stukken tekst en missers in de lay-out. Winkeliers fronsen hun wenkbrauwen toen ze lazen dat ze plotseling verhuisd waren naar Assen en heel wat lezers verbaasden zich erover dat we al voor de vierde achterenvolgende keer het lijstje van bestverkochte strips uit december 1998 afdrukten.

We kunnen natuurlijk weer heel flauw het zedduitelje de schuld geven, maar we beseffen heel goed dat het allemaal onze eigen fout is. *ZozoLala* is (helaas) nog steeds een blad dat door een klein groepje vrijwilligers in elkaar wordt gedraaid, tussen hun drukke advocatenbanen en het verschonen van vieze luiers door. Maar feit blijft dat we zelf ook niet echt trots waren op de vorige editie. Wij beloven beterschap en zetten er nogmaals de schouders onder.

Over twee maanden verschijnt onze extra dikke millenniumeditie. Help ons *ZozoLala* zo goed mogelijk te krijgen door in ieder geval op tijd jullie lijstjes voor de *Strip Top 100 Aller Tijden* in te sturen (zie de oproep elders in dit blad, hopen we).

Verder zal jullie in het vorige nummer zijn opgevallen dat in de Z-lijst het rijtje Overige is teruggevoerd van tien naar vijf titels. Dit is gedaan omdat de verkoopcijfers die de winkeliers ons aanleveren te veel verschillende titels bevatten om er een representatieve lijst van tien albums uit te filteren.

Tot slot nog een droevig bericht. De *Pinguïns* keren niet meer terug in *ZozoLala*. Na jarenlange samenwerking met Bert van der Meij komt er nu een eind aan de aanwezigheid van zijn hersenspinsels in ons blad. Geen mussen meer, geen pinguïns, haaien of jisheren, helaas. Bedankt Bert, je hebt ons jarenlang hardop laten lachen.

De redactie

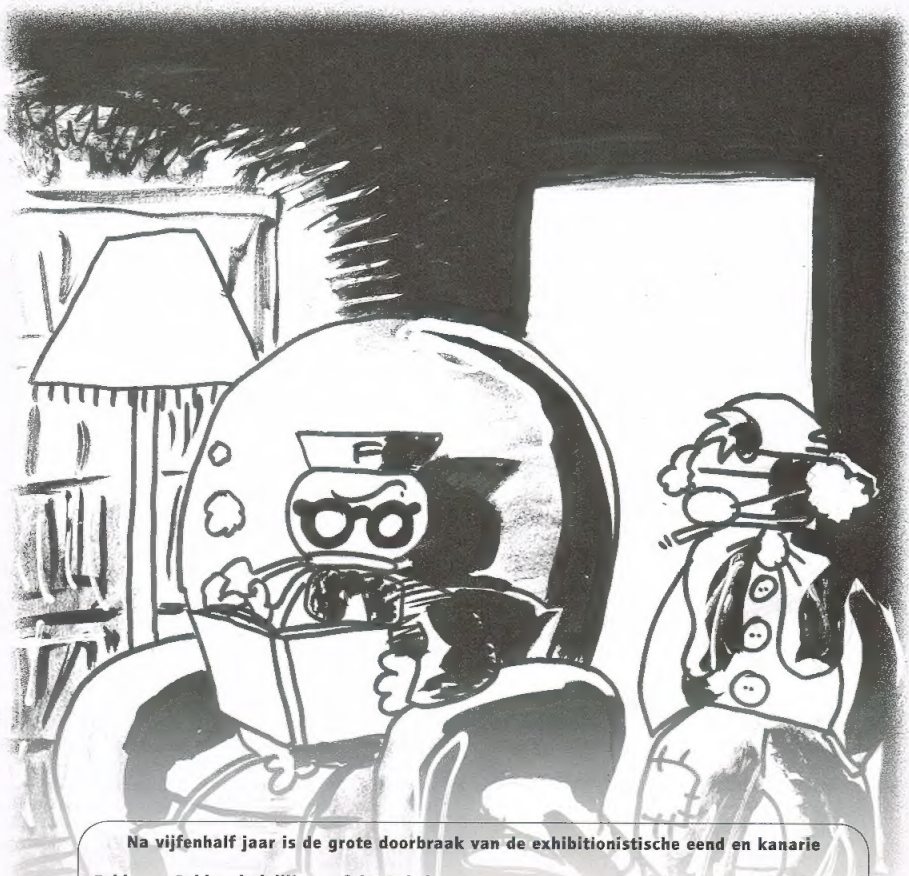

Redactieadres ZozoLala: Postbus 344, 3720 AH, Bilthoven, Nederland e-mail: hvsoest@gpd.nl

REDAKTIE: Paul van Grembergen, Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Toon Dohmen, Karin van Wylck & Gerard Zeegers.
LAY-OUT: Xander Elink Schuurman & Isabel Verboven.
VASTE MEDEWERKERS: Erich-Jan Wierscher, Marg van Broekhoven, Anton Daman, Marika Hartjes, VLP, Mike Marsfelder, Bart Meppelink, Pieter van Oudehousden & Fors van Erp.
OOK WERKTEN MEE: Reid, Geleijne, Van Tol, Mars, Argé van Nieuwenhuisen, Hans Pols en Len Bunte.
DRUK & AFWERKING: Drukkerij Wilco (Almhorst).
BIJ DE VOORPLAAT: Tekening van Van Tol
ABONNEMENTEN ZIJN MOGELIJK voor één jaar (f 20,00 / BF 370) of twee jaar (f 33,00 / BF 600). Belgische CJP-houders betalen per jaar BF 320, of per twee jaar BF 500.
ABONNEMENTEN GAAN IN na storing van het totaalbedrag op Postbank giro 329387 (NL) of Postgirorekening 000 - 164840584 (B) t.n.v. Stichting Zet.EI te Bilthoven o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.
COPYRIGHT 1999 bij Stichting Zet.EI. Overname van artikelen, strips, of illustraties enkel in overleg met de uitgever.
OPLAGE: 7.400 exemplaren
ISSN: 1382 - 8630

Fokke & Sukke en het geheim van de grap

Raid, Gelukkig en Van fol zien gaan problemen, alleen kansa

Na vijfenhalf jaar is de grote doorbraak van de exhibitionistische eend en kanarie Fokke en Sukke eindelijk een feit. Ooit begonnen als een grap van drie dispuitsleden, zijn de keiharde cartoons via mond tot mondreclame onder studenten en een populaire inter-
netsite hard op weg een hype te worden. De meest recente stappen op weg naar de felbe-
geerde eeuwige roem zijn een dagelijks optreden in het NRC-Handelsblad en de nominatie
voor de Stripschapspenning. "Vanaf nu kan het eigenlijk alleen nog maar bergafwaarts
gaan," relateert het trio het succes.

John Reid (31), Bastiaan Geleijnse (32) en Jean-Marc Van Tol (32) komen één keer per week bij elkaar om grappen te maken. Dit keer is dat in de eerste klas stationsrestauratie in Amsterdam, waar, in tegenstelling tot de tweede klas, een sjieke kroegsfeer hangt en de bediening nog in kelnerskleid rondloopt. Nog voor we gaan zitten, vraagt Geleijnse zich af "of er eigenlijk nog iets is gedaan met dat mestoverschotje", en presenteert Van Tol vol trots de anti-racismeposter die net is gedrukt ('Fokke en Sukke verwerken hun koloniale verleden voorbeeldig'). De melige sfeer zit er al direct in. Bij elke opmerking, die ook maar enigszins uitnodigt tot ironische interpretatie, weerklinkt aanstekelijk geginnik en gelach, dat de hele avond niet zal verdwijnen.

Kotsende foeten

De drie kennen elkaar uit hun Amsterdamse studententijd en dragen met enige schroom hun corpsballenverleden met zich mee. Tijdens een dispuutavond van het Letterkundig Dispuutgezelschap Hebe verzonnen ze de voorloper van *Fokke en Sukke*, de familie-strip *Peer van Ruysteren, de jonge baron*, die slechts twaalf pagina's duurde. Geleijnse: "Ik had toen net de eerste *Familie Doorzon* herlezen en ik dacht: 'het moet toch mogelijk zijn om dat naïeve enthousiasme en die lol zelf te maken?'" Reid vond de *Lullo's* van Jiskéf destijds zéér waarheidsgetrouw: "Ik zat toen hikkend en naar adem happend op de bank en probeerde klauwend de kamer uit te komen. Mijn vriendin was van mening dat ik mezelf wel erg leuk moest vinden, want ze zag geen verschil." Ook Van Tol meent dat de *Lullo's* een correcte weergave van de situatie in een dispuutshuis was, maar hield destijds iets meer

stadje een restaurant geboekt op naam van het 'letterkundig gezelschap'. In plaats van vijftig keurige cultuurliefhebbers, komen er dan vijftig kotsende foeten met brilletes binnenstormen. Het eerste wat er gebeurt, is een speech waarin de hele zaak volledig wordt afgekeken waar het personeel bij staat."

Naast de 'schijje-aan-allesmentaliteit' die ze destijds hebben gecultiveerd en die de meedogenloze humor van *Fokke en Sukke* kenmerkt, noemen ze vooral de verbale training als belangrijk invloed. "Tijdens die dispuutstijd moest je af en toe een hele werkdag lang lullen. Je moest voortdurend gevat zijn en maar praten. Daar hebben we nu voordeel van, want taal is iets wat ons bindt".

Zowel Van Tol als Geleijnse is neerlandicus en Reid schrijft als rechter bijna de hele dag gerechtelijke stukken. Van Tol: "Ons taalmeesterschap (lachen, omdat deze kwalificatie een citaat is van het Vlaams Bibliografisch Instituut, zoals later blijkt) is misschien onze sterkste kant, maar tegelijkertijd ook onze zwakte. De grappen zijn analytisch en draaien vaak helemaal om een raar woordje of bizarre zinswending. Dat woordje kan de tekening, die soms niet meer om het lijf heeft dan dat Fokke en Sukke er staan, een speciale lading geven. Heel anders dan bijvoorbeeld Benny Hill, die vooral visuele grappen maakt."

Meelopers

Van Tol: "Sommige mensen vinden onze grappen gewoon echt niet leuk. Dat vind ik prima, want ik merk dat er veel mensen zijn die het alleen leuk vinden, omdat het zo populair is. Bij het signeren pik je ze er zo uit. Dat zijn de mensen die heel snel het boekje doorbladeren en dan direct lachen. *Fokke en Sukke* hebben ook wel iets in zich dat mensen, voor wie het absoluut niet bestemd is, het toch leuk vinden. Dat zijn de meelopers en laten die alsjeblieft *Klepzeikers* kopen. Misschien ligt het ook wel aan ons publiek, dat vooral uit studenten bestaat." Reid: "Die mensen lezen de grap diagonaal en moeten te snel lachen. 'Neuken en zuigen, dat kán niet!' hoor je dan. Hoewel het erg goed gaat, ben ik somber over de toekomst. Het enige wat we nog kunnen doen is meer boekjes verkopen, zodat meer mensen het kennen, totdat het iedereen de keel uichangt, zoals met Hein de Kort is gebeurd. Die vind ik trouwens ook steeds erg leuk. Het heeft waarschijnlijk te maken met de statusgevoeligheid van cultuur. Na de eerste show van Youp van der Hek was iedereen enthousiast en werd hij een revelatie genoemd. Als je nu in de zaal om je heen kijkt, zie je ook lachende huisvrouwen. Dan wordt het voor sommige mensen een stuk minder grappig." Van Tol: "Er is iets raars met humor. Als iedereen het leuk vindt, kan men er minder om lachen. Van de andere kant kun je niet zeggen dat iets minder leuk wordt, omdat het populair is. Er zijn gelukkig nog genoeg mensen die *Fokke en Sukke* niet leuk vinden. Wij willen ook niet iedereen plezieren, want dan krijg je de gladheid van Hollywood-films en als ik ergens een hekel aan heb, is dat het wel."

Geen hobbyisme

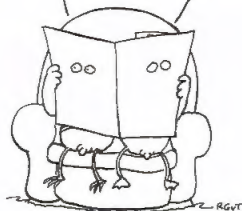
Van de drie is Van Tol de enige die altijd al striptekenaar wilde worden. Al vanaf zijn vijftiende publiceerde hij strips in allerlei

FOKKE & SUKKE VORMEN EEN OBSERVATIE-TEAM

ZIE JIJ AL IETS,
FOKKE?

JA.
RKC HEEFT WEER
VERLOREN.

afstand: "Omdat ik moest werken om mijn studie te bekostigen, was ik er niet zo vaak. Ik werd 'knor' genoemd want ik was meer mezelf. Eén van de gevaarlijke dingen is het groepsgevoel. Met zijn allen over straat lopen brallen en badinerend doen over anderen is erg makkelijk. Ik schaamde me dan echt en zei wel eens dat het niet leuk meer was en we ermee moesten stoppen. Ook al was ik het niet eens met sommige dingen, ik heb toen wel ontzettend veel gelachen. Eén van de leukste dingen is elk jaar net na de ontgroening. Dan wordt er ergens in een klein

amateurbladen, studeerde een tijdje aan de kunstacademie in Utrecht en naast *Fokke en Sukke* werkt hij als illustrator. Hij is degene die bijna full-time bezig is met *Fokke en Sukke*, omdat hij al het tekenwerk doet, de zakelijke contacten onderhoudt, de internetsite coördineert, kortom alles doet om de strip aan de man te brengen. Reid en Geleijnse werken respectievelijk als rechter (in opleiding) en als 'communicationsspecialist' bij organisatiebureau McKinsey ("Ik lees allerlei taai ingenieursrapporten en probeer ze toegankelijk te maken voor gewone lezers"). Eén keer per week komen ze bij elkaar om te brainstormen en zorgt iedereen dat het 'huiswerk' is gemaakt, want er moeten

(haalt een blocnote te voorschijn met daarop een tekening en de tekst 'Het geheim van de grap'). Reid: "Naast ons taalmeesterschap zijn we alle drie vrij goed in brainstormen. Soms komen grappen op de meest onverwachte momenten zomaar aanzetten. Zoef! Je hebt dan geen flauw idee waar ze vandaan kwamen, maar ze zijn er gewoon."

Heikele onderwerpen

Eén van de gebieden waar rijkelijk uit wordt geput, is de actualiteit. Voor publicatie in een dagblad is dat een voor de hand liggende bron van inspiratie, maar het trio maakt het zich niet te makkelijk, zoals blijkt als Reid (die rechter werd omdat hij rechtsfilosofie en ethiek zo interessant vond) met een onheilsplend lachje laat weten "iets met Turkije te hebben..." Daar zullen ze toch zeker geen grappen over maken? Van Tol: "Ik vind dat je overal grappen over moet kunnen maken, dus ook de aardbeving in Turkije. Humor moet altijd wegen vinden om vrij te zijn, want er is niets in het leven dat geen goede of een slechte kant heeft. Humor is er om dingen een plaats te geven en om te relativiseren. Mensen die dat niet kunnen, daar ben ik bang voor. Dat zijn de mensen die boze brieven insturen. Zoals laatst in de *Volkskrant*, toen Peter de Wit in *Sigmund* een grap maakte over pedofilie. (Een man: 'Ik vind het maar niks, dat incest. Ik werd pas geil van mijn dochter toen ze veertien werd.') De ombudsmen van de briefvenpagina vond dat de redactie het tegen had moeten houden in verband met de moorden op dat meisje." Geleijnse: "Als er een vliegtuig op de Bijlmer stort, heb je binnen vijf minuten al minstens vier grappen gehoord. Dat wil niet zeggen dat mensen een hekel hebben aan Bijlmer-bewoners, of aan mensen in Turkije. Je moet gewoon iets doen met de input." Kunnen ze zich dan niet voorstellen dat ze mensen kunnen kwetsen met grappen die ten koste van hen gaan? Van Tol: "Dan is er iets anders aan de hand. Degene die zich gekwetst voelt, kan bijvoorbeeld niet omgaan met een kant van zijn persoonlijkheid. Het is niet zozeer de grap, dat is alleen de 'trigger', maar het leed is nog niet verwerkt. Met racisme en andere heikele kwesties is het ook zo, dat mensen het gewoon niet verkeerd moeten gaan uitleggen. Er zijn ook dingen die ik niet zou doen. Grappen over rampen vind ik persoonlijk eigenlijk niet zo leuk, omdat er altijd iets naars aan zit. Geleijnse: "Je krijgt er een beetje een gegeneerd lachje van, maar je moet toch lachen." Van Tol: "Het gevaar is bovendien dat je door de actualiteit die grap leuk vindt, maar dat je later het gevoel krijgt dat je er een betere grap over had kunnen verzinnen."

tegenwoordig veel grappen worden geproduceerd. Dat betekent dat iedereen ongeveer vijf grappen of opzetjes heeft bedacht, die dan gezamenlijk worden afgemaakt.

Reid en Geleijnse ontdekten met klem dat het voor hen alleen maar een hobby is: "Het is niet vrijblijvend zoals een hobby, omdat je er niet zomaar mee kunt stoppen en je er serieus mee bezig moet blijven." Van Tol: "Ik ben bang dat John en Bastiaan veel meer waren meegegaan met de life-style van hun jaargenoten, als we niet met *Fokke en Sukke* waren begonnen. Die anderen waren vroeger net als John en Bastiaan bezig met cabaret, maar doen nu helemaal niets meer naast hun werk; ze sporten volgens mij niet eens." Reid: "Precies, en wij hebben zelfs kinderen en dan doen we ook nog eens zo iets leuks ernstig. Met *Fokke en Sukke* kunnen we onze creatieve en speelse geest uitleven. (lachend) Ik zie geen problemen, alleen kansen." Van Tol: "*Fokke en Sukke* is voor ons ook een beetje een vlucht. We maken alleen grappen die we zelf leuk vinden en wat anderen daarvan vinden zal ons een rotzorg zijn. Die vrijheid is voor mij een verademing, omdat ik bij opdrachten vaak reacties krijg van 'graag leuker' of 'iets meer Van Straaten'. Daarom is het voor mij nog steeds een beetje een hobby, maar je moet natuurlijk wel presteren."

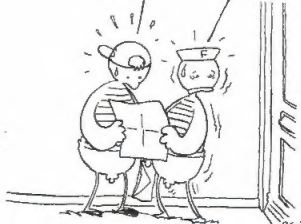
Van Tol kan er nog steeds niet over uit dat ze elke keer genoeg grappen verzinnen: "Toen we pas begonnen, dacht ik na de derde grap: 'Shit, zouden we er nu nog één in hetzelfde stramien kunnen verzinnen? Dat kan toch bijna niet?' Nu we elke dag in de krant staan heb ik dat gevoel weer." De inspiratiebron is blijkbaar nog lang niet opgedroogd, maar waar halen ze hun grappen vandaan? Van Tol: "Het probleem is dat ik niet weet waar de grappen vandaan komen. Ik ben wel voortdurend bezig met grappen en denk soms: 'Ik onthoud het wel'. Omdat ik ze dan toch vaak vergeet, schrijf ik ze meestal in mijn kladblok

FOKKE & SUKKE WORDEN MET DE DAG PARANOÏDER

"AAN DE BEWONERS
VAN DIT PAND"

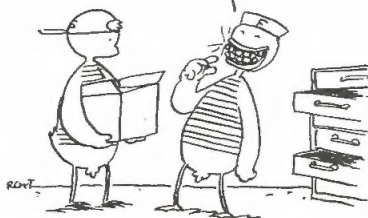
HOE WETEN ZE
DAT NOLU WEER??"

FOKKE & SUKKE GAAN ANTI-KRAAK

GOUDEN TANDEN?

- GEVONDEN IN EEN
VAN DIE KASTEN.

Reid: "Grappen die sterk leunen op de actualiteit komen vaak niet in de bundel. Zoals de grap over het Liro-archief: 'Fokke en Sukke gaan anti-kraak'. Een kraker had documenten in een kast gevonden, waaruit bleek dat Joodse kostbaarheden tijdens de Tweede Wereldoorlog onder bankiersvrouwen waren uitgedaald. Op het plaatje zie je dan dat Fokke met een mondvol gouden tanden staat en zegt: 'Kijk eens wat ik vind!' Misschien kwets je mensen daarmee, maar het is geen anti-semitische grap. Het heeft alleen geen eeuwigheidswaarde, want die Liro-affaire heeft drie dagen op de voorpagina gestaan. Nu weet niemand meer waar het over ging." Van Tol: "Sommige actuele grappen kunnen wel in het boekje, maar alleen als ze iets zeggen over het menselijke zijn." Als voorbeeld van die laatste categorie noemt Reid een grap over moordende vaders. "In één maand tijd waren er drie vaders die hun kinderen doodden, omdat ze een scheiding niet konden verwerken. De pers kreeg er toen van langs, omdat ze er iets van hadden gezegd. Je ziet in de grap ('Fokke en Sukke bieden een totaalpakket voor het gehele gebroken gezin aan') de twee in toga en pastoorsteking staan, terwijl ze zeggen: 'Van omgangsregeling...Tot een leuke uitvaart voor de kleintjes'. Dat vind ik een tijdloze grap die wel met actualiteit is verbonden."

Aaneenschakeling van hoogtepunten

Het stramen van *Fokke en Sukke* is iedere keer hetzelfde. De grap begint met een beschrijvend bovenschrift ('Fokke en Sukke doen zus of zo') die ervoor zorgt dat de helder getekende en vaak absurd-herkenbare situatie een speciale lading krijgt. Aanvankelijk waren er ook paginalange grappen van *Fokke en Sukke* (welgeteld drie, allen verschenen in *Incognito*), maar daar werd snel vanaf gestapt. Van Tol: "Het werkt gewoon niet, omdat je de grap uitsmeert over een hele pagina. Ook in de gags van drie plaatjes, die we een keer voor de daklozenkrant *Z* maakten, werkte het niet echt. Maar toch zijn het ook weer geen echte cartoons". Geleijnse: "In de *Groene Amsterdammer* stond dat *Fokke en Sukke* een verhaaltje is, dat op het leukste moment is stilgezet. Het is een aaneenschakeling van hoogtepunten, waarbij je zelf het verhaaltje aanvult."

Reid is het meest trots op het eerste boekje dat ze samenstelden. Toen ze tweëndertig grappen bij elkaar hadden, bundelden ze dit in een roze boekje en bestookten ze talloze uitgeverij en bladen. Zonder succes. Ook de VPRO-gids vond het maar niks, maar toch staan ze daar inmiddels wel in. Reid: "Daar heb ik geen rancune over, maar het is wel een beetje vreemd natuurlijk.

Het was ook heel leuk dat Martijn Daalder onlangs toegaf dat hij het nu 'eigenlijk toch wel leuk vindt'. Toen we pas begonnen zei hij dat het 'volslagen kut' was en dat *Fokke en Sukke* 'geen kloten hadden'. We moesten maar eens naar Gerrit de Jager kijken, die het elke keer weer klaarspeelde om een grap te maken over een hond die niet wilde apporteren." De enige uitgeverij die destijds wel positief reageerde op het roze boekje was De Harmonie. Reid: "Ik ken de fax die we van Jaco de Groot van De Harmonie kregen bijna uit mijn hoofd: 'Vraag je je af waar die leuke Fokke en Sukke uithangen, dan dienen ze zich vanzelf via de post bij je aan. Graag ontmoet ik jullie op de uitgeverij.' Van Tol: 'Tor dan toe hadden we nog maar in twee blaadjes gestaan, waaronder studentenblad *Propria Cures*. Dat wordt niks, dachten wij toen we daar binnenstapten. Die Jaco de Groot bleef maar verhalen vertellen over W.F. Hermans en hoe ze met auteurs omgingen. Op een gegeven moment vroegen wij: 'Meneer De Groot, wat wilt u eigenlijk van ons?' 'O, weten jullie dat niet? Als ik auteurs uitnodig op de uitgeverij, betekent dat, dat ze uitgegeven zullen worden'. Wij helemaal uitzinnig natuurlijk.' Vol respect haalt Van Tol een fax tevoorschijn waarin de auteurs genoemd worden die op de Uitmarkt zullen signeren bij De Harmonie: 'De Harmonie is de uitgever van onder andere Kamagurka, Stefan Verwey, Peter van Straaten en daar sta je dan zomaar tussen!'"

Contract

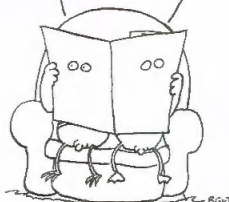
Hoewel *Fokke en Sukke* bij De Harmonie worden uitgegeven, hebben Reid, Geleijnse en Van Tol ervoor gezorgd dat ze de rechten hebben behouden. Van Tol: "De Harmonie heeft een klein deel van de rechten, mede ook omdat ze proberen ons in het buitenland uit te geven. In Vlaanderen is er al meer belangstelling, omdat we in het blad *Tekst* staan en in Duitsland is er ook veel interesse. Daar kennen ze echt meer dan alleen maar Tiroler humor. Peter van Straaten en Stefan Verwey verkopen daar meer boeken dan in Nederland. Frankrijk zal voorlopig niets worden, omdat ze daar geen strips lezen van niet-Fransen. Engeland waarschijnlijk ook niet, al had ik verwacht dat ze onze humor daar wel leuk zouden vinden."

Reid, Geleijnse en Van Tol zijn zo gespiest op de rechten omdat ze, toen ze nog in *Sjogji* stonden een contract kregen aangeboden van Big Balloon. Van Tol: "Mijn bewustzijn over rechten van werk ontstond toen ik het twaalf pagina's tellende contract van

FOKKE & SUKKE VORMEN EEN OBSERVATIETEAM

ZIE JIJ AL IETS,
FOKKE?

JA.
RKC HEEFT WEER
VERLOREN.

Big Balloon onder ogen kreeg. Daar moesten we allemaal erg om lachen, omdat je echt alle rechten moest afstaan." Reid: "Ze cisten zelfs de rechten op werk dat je nog niet voor ze had gemaakt. Ik denk dat het nu niet meer waterdicht is, omdat ze niet aan hun verplichting kunnen voldoen, namelijk publicatie in *Sjosji*. De tekkenaars kunnen er nu waarschijnlijk wel onderuit komen." Van Tol: "Ik kan bijna niet geloven dat mensen als Hanco Kolk, Peter de Wit of Gerrit de Jager echt dat contract

hebben getekend. Misschien wilden ze in de jaren tachtig allemaal zo graag, dat ze al lang blij waren met dat contract, of misschien was dat toen een ander contract. Bij ons is juist het bewustzijn ontstaan dat je het beter allemaal zelf in de hand kunt houden."

Lambiek-bijeenkomst

Enige tijd geleden organiseerde Van Tol een bijeenkomst van striptekenaars in de Amsterdamse stripwinkel Lambiek. Ongeveer vijftig tekenaars en een handjevol journalisten kwamen bij elkaar om te overleggen hoe er enige structuur in de ongeorganiseerde verzameling individuen die striptekenaars zijn, zou kunnen worden aangebracht. Van Tol: "Ik vond dat striptekenaars te weinig gegroepeerd waren. Iedereen zit op zijn eigen eilandje en moet voortdurend opnieuw het wiel uitvinden over bijvoorbeeld rechten, prijzen, tekentechnieken. Bovendien kunnen opdrachtgevers tekenaars tegenover elkaar uitspelen, zodat ze minder betalen dan eigenlijk hoort. De bijeenkomst was voor mij in ieder geval een succes omdat ik een aantal tips heb gekregen waar ik het afgelopen half jaar veel aan heb gehad. Ik wil mijn werk publiceren en ik wil weten hoe ik dat voor elkaar kan krijgen. Misschien waren er weinig concrete resultaten, maar het heeft wel bijgedragen tot een bewustzijnsverandering en waardering over het werk. Eén van de resultaten van die meeting is een zwarte lijst van opdrachtgevers waarvoor je maar beter niet kunt werken, omdat ze je werk voor een habbekrats willen publiceren. Daarna zijn we nog eens voor de lol bij elkaar gekomen. Dit keer zonder journalisten, omdat de toon van de berichtgeving over de bijeenkomst nogal negatief was."

Van Tol is het niet eens met het gesomber over de stripwereld en zet zich in om het imago van strips te verbeteren. "Het feit dat er nu geen stripblad meer voor de jeugd is, is eigenlijk helemaal niet zo slecht. We moeten nu proberen de kanalen die in de loop der tijd zijn dichtgeslibd weer open te breken. *Fokke en Sukke* kan door de jeugd worden gelezen, maar is vooral populair bij studenten en dertigers, die anders nauwelijks strips lezen. Bovendien moeten er ook weer strips in de boekhandels terechtkomen, want bij de AKO liggen tegenwoordig alleen nog maar *Rooie Oortjes*. Ik neem mijn vak als tekenaar serieus en ik wil er ook gewoon van kunnen leven. Het is toch raar dat *Fokke en Sukke* zo populair zijn en dat het toch zoveel moeite kost om er van te leven? Bovendien snap ik niet dat schrijvers zoveel meer status hebben als striptekenaars. Die zitten de hele dag achter hun computer en mogen in televisie-programma's hun mening geven over maatschappelijke ontwikkelingen. Waarom cartoonisten niet? Ik kan me voorstellen dat Peter de Wit of Gerrit de Jager minstens even interessante dingen te melden hebben als Joost Zwagerman die je bijna overal tegenkomt." Gerard Zeegers

Advertentie

Zone 5300

Zone 5300, tijdschrift voor Strips, Cultuur & Curiosa, is elke twee maanden voor **15,95** te koop in boekhandel, kiosk en stripwinkel en op de grotere NS-stations.
Een jaarabonnement (6 nrs.) kost **73,00**.

E-mail: zone5300@xs4all.nl

MEER 2020

DAT LALA

Het Laatste Oordeel

Een Palmboom mysterie 3:

London Labyrinth

Dick Briel

Uitg. Arboris; 63 pl.; kleur;
slappe kافت; f 13,95/BF 280

Meer dan zeventien jaar geleden verscheen het laatste album met de avonturen van *Professor Palmboom*. De strip van klare lijn-adept Dick Briel sierde de pagina's van wat toen nog weekblad *Eppo* was. Daarna viel er een grote stilte rond Palmboom, tientallen lezersbrieven ten spijt. De vermeende luiheid van Briel werd een running gag in de redactionele commentaren van *Eppo* en diens opvolgers. En nu de laatste opvolger van het blad is verdwenen, is daar ineens een derde album: *London Labyrinth*.

Soldaat Varlot Tardi & Daeninckx

Uitg. Oog & Blik; 36 pl.; kleur;
slappe kافت; f 19,95/BF 365

Soldaat Varlot verscheen oorspronkelijk als een gelegenhedsuitgave in het kader van een film/boekfestival in het Belgische Bergen. Toch is hier zeker geen sprake van een tussendoortje. De strip is een hoogtepunt in het oeuvre van Tardi. Het beste werk dat de stripmaker tot nu toe heeft gemaakt, is steeds nadrukkelijk getekend door de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog. Een serie als *Isabelle Avondrood* ontleent voor een belangrijk deel haar kracht aan de onheilspellende dreiging van de Grote Oorlog die Tardi nadrukkelijk in de verhalen naar voren laat komen. *Loopgravenoorlog* kenmerkt zich door een meeslepende betrokkenheid zonder pathos die zelden in (Franse) strips voorkomt. *Soldaat Varlot* is een vervolg op *De Laatste der Laasten* van dezelfde auteurs. Toch kan het album probleemloos zonder voorkennis gelezen worden, omdat het verhaal slechts vehikel is voor de boodschap van de makers. In de schrijver Daeninckx lijkt Tardi een zielsverwant te hebben gevonden, want *Soldaat Varlot* gaat verder waar Tardi zich voorheen nog liet weerhouden door de teergevoeligheid van zijn publiek. Al meteen de eerste platen tonen uit een spartende hoofden en rondvliegende rompen. Zonder enige inleiding wordt de lezer in de ellende gekwakt.

Wat de makers van *Soldaat Varlot* voorschotelen is een gevoel van niet aflatende spanning en verbazing over het mirakel van overleven. Het kan niet anders of Daeninckx moet - net als Tardi - een bewonderaar van het werk van de schrijver Céline zijn. Diens beroemde puntjes aan het eind van zijn zinnen geven zijn boeken een verbeteren en verbitterde toon. Daeninckx en Tardi weten in dit album met andere middelen dezelfde toon te treffen. Korte tekstblokken en beperkte tekstballonnen ondersteunen niets verhuillende platen als punten na een zin. Bovendien zijn de tekeningen uitgevoerd in bedrukkend grijs en zwart.

Palmbooms assistent Dibbet verdwijnt in de metrogangen van Londen. Een groep straatsoffies die getuige is van de verdwijning, waarschuwt de professor. Die gaat op onderzoek uit en ontdekt al snel dat Dibbet is verdwenen in een ondoordringbaar gangenstelsel onder de stad. In de vorige eeuw diende het als toevluchtsoord voor de rijken, die er in het preutse Victoriaanse tijdperk heimelijk hun bacchanalen en orgies hielden. Tijdens zijn speurtocht wordt Palmboom bijgestaan door een kitridge dame die hij ontmoet bij een verborgen ingang van het onderaardse labyrint.

London Labyrinth bevat alle ingrediënten van een klassieke jongensstrip: spanning, actie, humor en een vleugje ondeugende erotiek. Het tekenwerk van Briel heeft in die zeventien jaar een verandering ondergaan. De strakke klare lijn is ingeruild voor een meer realistische variant van deze stijlform, die in de verte doet denken aan het werk van Ceppi. Storend aan het album is dat Briels tekenwerk niet overal even stijlvol is. Het is duidelijk te zien dat er een flinke periode heeft gezeten tussen de eerste pagina's en de laatste, die veel gedetailleerder zijn uitgewerkt.

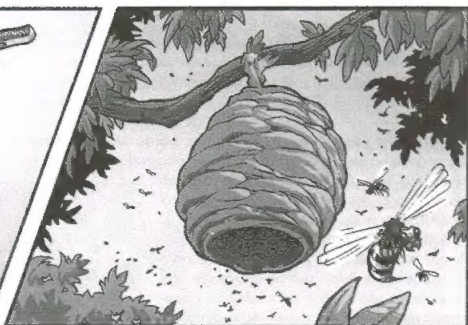
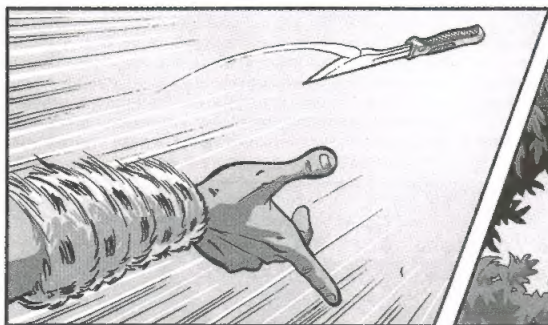
Verder is er niets mis met *London Labyrinth*. Het is een leuke strip waarbij de lezertjes van *Eppo* zeventien jaar geleden ongewild met rode oortjes zouden hebben uitgekeken naar hoe het verhaal de volgende week verder ging. Maar de tijden zijn veranderd. Het is voor Briel te hopen dat zijn werk nog steeds een groot publiek aanspreekt. (Hans)

De hoofdpersoon bezorgt een brief van een kameraad die zelfmoord heeft gepleegd, maar lijkt dat bijna per toeval te doen. In *Soldaat Varlot* is iedereen ondgeschikt aan het noodlot dat collectief over de eigen hoofden is afgeroepen. In klassieke verhalen overleeft de held door eigen vernuft en kracht of de hulp van anderen. Soldaat Varlot overleeft volstrekt willekeurig in situaties die voor alle anderen in zijn omgeving fataal zijn. Nergens wordt aannemelijk gemaakt waarom Varlot wel overleeft en realistischer kan het niet. Zulk geweld overleef je alleen tot je eigen verbazing en tegen elke logica in.

Het maakt *Soldaat Varlot* tot een van de beste stripverhalen van de laatste tijd. Het album heeft de uitvoering gekregen die het verdient. Als betrof het een actie voor hongerende kindertjes in Afrika, heeft een keur van bekende artiesten aan het project meegewerkt. De lettering is van Peter Pontiac en de vormgeving mede van de hand van Joost Swarte. Een prachtig stripverhaal in een prachtige uitvoering. (Jef)

Ik zal die 27e april 1917 nooit vergeten, en niet alleen omdat ik die dag 20 werd.

Konvooi 1: In vuur en vlam Buchet & Morvan

Uitg. Arboris; 46 pl.; kleur;
slappe kافت; f 12,95 / BF 260.

Konvooi is een typische science fiction-strip. Op een eenzame planeet leeft de laatste overlevende van een ruimteschipbreuk.

Zij wordt bij toeval gevonden

door een konvooi buitenaardse ruimteschepen, die in de menselijke schipbreukelinge aanvankelijk geen intelligent wezen herkennen. Er volgt een confrontatie, waarin de aardlinge zich onderscheidt en waarna zij wordt opgenomen in de interstellare rangen van het konvooi ruimteschepen, op weg naar nieuwe avonturen. Met een verhaal vol sf-clichés weten Morvan en Buchet, respectievelijk de scenarist en een van de twee tekenaars van de science fiction-reeks *Nomad*, wel raad. Het moet echter gezegd, dat beide auteurs zich moeite hebben getroost om van *Konvooi* een beduidend betere strip te maken en dat is hen gelukt ook. Aan

de tekeningen en vooral aan de inkleuringen en de beeldregie is bijzonder veel aandacht besteed. De openingspagina's, waarin de menselijke schipbreukelinge als een soort vrouwelijke Tarzan tussen de bomen van haar nieuwe planeet zwiept, zien er niet alleen fraai vormgegeven uit, maar zorgen er ook voor dat enkele verhaalelementen die pas later belangrijk worden onopvallend worden geïntroduceerd. Het scenario biedt net voldoende verrassingen om tot aan het einde onderhoudend te blijven en dat is in wezen al een prestatie voor een album in zo'n uitgekauwd genre als sf. Enig minpuntje is de knullige vertaling van de titel van dit eerste deel, die de lading niet dekt. *À feu et à cendres*, de Franse titel, betekent meer zoiets als 'volledig afgebrand' en dat dient in dit geval letterlijk te worden opgevat. Voor de liefhebbers van science fiction is *Konvooi* beslist een van de leukere nieuwe reeksen van de laatste tijd. (Paul)

Wind diverse auteurs

Uitg. Bries; 160 pag.; zwart-wit;
slappe kافت; f 29,95/BF 495

Het nadeel van small press-auteurs is, dat je zo lastig met hun werk in aanraking komt. Je moet er toevallig door iemand op worden gewezen

of een keer tegenaan lopen om de boekjes die in kleine oplagen zijn gemaakt, te bemachtigen. Voor iedereen die wel eens wil weten wat er allemaal nog meer te koop is buiten het reguliere samencircuit, heeft de Antwerpse stripwinkel Bries *Wind* samengesteld; een overzicht met werk van dertig verschillende small press-auteurs.

Zij werden gevraagd 'iets' te doen rond het thema wind. Voor alle auteurs een gelegenheid een groot publiek (de voertaal is Engels) te tonen hoe creatief ze zijn. Zoals dat gaat met dergelijke bundelingen rond een vaststaand thema, ligt het onderwerp de ene auteur beter dan de andere. Het is een gemiste kans voor tekenaars als Kapreles en Ole Comoll Christensen (van wie zeker de laatste heeft bewezen prachtige dingen te kunnen maken) wier bijdragen niet de indruk maken dat het thema hun veel inspiratie gaf. Over het algemeen zijn de bijdragen echter van hoog niveau. *Wind* is een album geworden vol verrassende verhalen. Zo bewijzen Ray Man (voorheen Mark Horemans), Jean Bourguignon en Gilliom dat het wel snor zit met de toekomst van de strip in België. Zowel grafisch als verteltechnisch hoeven zij niets meer te leren.

Extra leuk voor de Nederlandse lezers is de aanwezigheid van Luc Cromheecke's onvolprezen *Tico Zip*, die sinds zijn verdwijnen uit *Robbedoes* alleen nog in de Belgische krant *De Morgen* te lezen is.

Ook de bijdragen van de Duitser Ulf K. en de Denen Soren G. Mosdal en Jan Solheim nodigen de lezer uit meer werk van deze auteurs te kopen. En daarmee is het doel van *Wind* geslaagd: lezers lekker maken voor het werk van auteurs die ze nog niet kennen. Een aanrader voor iedereen die eens iets nieuws wil proberen. (Hans)

BADMINTON HOOLIGANISM

NR 23-6-98

Sabels en galjoenen 1: Het geheim van de janitsaar

Ayroles & Masbou

Uitg. Arboris; 46 pl.; kleur;
slappe kafi; f 12,95 / BF 260.

Een strip, die ook dertig jaar oud had kunnen zijn. *Sabels en galjoenen* roept met themakeuze en uitwerking herinneringen op aan brave beeldverhalen voor de jeugd van 7 tot 77 jaar, zoals dat toen heette. Beetje humor, beetje avontuur, beetje exotisch en een heel klein beetje ondeugend. Het decor is historisch Venetië. Hoofdpersonen zijn een wolf en een vos in mensenkleren en met mensenmanieren, alsof meneer De la Fontaine nooit heeft bestaan. De wolf en de vos stellen zichzelf voor als Spaanse edellieden, die na een duel in ongenade zijn gevallen bij de koning en sindsdien noodgedwongen als gelukszoekers door het leven gaan. Ze srelen een scharkaart, worden verdraden en tot de galciën veroordeeld, maar aan het eind van dit eerste album kunnen ze natuurlijk toch gewoon op zoek gaan naar de schat.

We hebben het allemaal al eerder gezien en gelezen, maar het wordt met vaart en verve gebracht. De auteurs hebben zichtbaar plezier beleefd aan het maken van deze strip. Hun

enthousiasme straalt van de pagina's af in plaatjes vol boeven met echte boevenatronies, kroegen zo onguur dat het daglicht er niet kan doordringen en grappen, die zo oud zijn als de weg naar Rome maar zo leuk worden gebracht, dat je er toch weer om moet lachen. De tekeningen zijn af en de dialogen bevatten geen woord te veel. Kortom, vakwerk. *Sabels en galjoenen* is heel spannend als je 7 bent en biedt ook op je 77e nog prima vermaak. Dat dit soort strips nog gemaakt wordt. (Paul)

De Prins van de Paardenkop Hendrik Vos

Uitg. Saturnus; 28 pl.; kleur;
slappe kafi; f 22,50

In het verzorgen van een album-uitgave doet het eigen beheerscircuit dikwijls niet meer onder voor de officiële uitgevers. *De Prins van de Paardenkop* is een fraai uitgevoerde album, gemaakt en uitgegeven door Hendrik Vos. Vos maakte jaren geleden enige naam met zijn getekende bijdrage aan de *Kat*-serie van Martin Lodewijk. Dat hij het ambacht bepaald niet verloor is, blijkt wel uit de vijf strips die in *de Prins van de Paardenkop* zijn verzameld. Fraai gestileerde platen in stemmige tinten rijgen zich op mooi papier aanen en zijn een lust voor het oog. Schrijven kan Hendrik Vos helaas voor geen meter. De korte verhalen zijn nog wel draaglijk, hoewel weinig verrassend.

Het langere titelverhaal is echter het doorworstelen niet waard. Het flinterdunne plotje dient slechts voor het weergeven van talloze homo-erotische scènes die geen ander doel lijken te hebben dan homo-erotische scènes te zijn. Het maakt *de Prins van de Paardenkop* tot een *Rode Oorlogs*-album over een gerichte doelgroep. Daarvoor is f 22,50 veel te veel. (Jef)

OUDE NUMMERS

107 Fred de Hey, Mathias de Clercq, Joe Sacco

106 Gerrit de Jager, Maurice Hof, Dirk Stallaert

104 Erik Billaud, Don Lawrence, Willem Verburg

103 Peter van Dongen, Adamov, Yuri Landman, Kim Duchateau

100 Joost Swarte, Fantazystrips, Superhelden, Guiseppe Bergman, Amateurblieden, Maz, Lode Devroey, Edgar Jacobs

98 François Bourgeois, Yves Swolfs, Tobias Schalken

97 Dermot Power, Michiel van de Pol, José Muñoz

96 Hein de Kort, Stefan van Dinter, André Geerts

95 Llan Ong, Milan Hulsing

94 Baro, Jong Duits talent, Nix

93 Will Eisner, Julie Doucet, Naam

92 François Bouca, Oriëntaalse dagboeken, Mark Horemans

91 Edmond Baudoin, Hergé, Marq van Broekhoven

90 Gleevers, Strippeschiedenis, Millo Manara & Fellini, Barbara Stok

89 Eric Joris, Hanco Kolk, Béthé, Benno Vranken, Roberta Gregory

88 Joe Matt, Mark Retera, Bart Schoofs

87 Willem Vleeschouwer, Vicente Segrelles, Ted McKeever, Michiel de Jong

86 Bill Watterson, Sperminator, Koen, Hottentot, Art Spiegelman, Zijl

85 Formale Foerster, Frédéric Béziat, Mark Hendriks

83 Charles Burns, Mars, Gnoe

82 Andreas, Rork, Cyrus, Chris Berg

81 Hermann, Jeroen de Leijer, de Wiroja's, Mark Beyer

80 Vittorio Giardino, Peter Bagge, Maaike Hartjes, Michel Plessix

79 Frank, Ulli Bärer, Guido van Driel

78 Martin Lodewijk, Signed by way, Berend Vonk

77 Krijlind, Benn, Floris Oudshoorn

76 Inktvis prutduktie, Al Davison, Gumbab, Pieter de Wit

75 Studio funny farm, Actuele informatie over diverse stripmakers, Rudolf Kahl, Strip top 75, Het gele teken, De vrouw van de tovenaer

74 Marcel Ruijters, Richard Corben

73 Bert van der Meij, Dave McKean, Cerebus

72 Tardi, The sandman, Don Lawrence

71 Dick Matena, Delgadito, strip-geschiedenis jaren '80 tot nu

70 Hanco Kolk, Strippeschiedenis jaren '60 en '70

69 Vrouwen en strips, Strippeschiedenis jaren '30, '40 en '50

67 Fritz van den Heuvel

66 David Littleton, Moebius, Dirk Stallaert, Lezersenquête-2

64 Aloys Oosterwijk, Alberto Breccia, Marco Venanzo

63 Hans Kresse, Lezers-enquête-1, Eric Heuvel

62 Een kleine moord, Raives, Striplagen Haarlem, Edmond Baudoin, François Riviere-2, Angoulême '92, Toren van het Schemervoude

61 Christian Rossi, Trade Paperbacks

58 Paul Teng, Hard gekookt, Angoulême '91

57 Akira, Llan Ong, Franse verzamelaars

56 Régis Loisel, Mathias Schultheis

55 Daniel Torres

54 Jean-Claude Servais, Ragebol, eva dam

53 José Muñoz

51 Dave McKean

47 Fred Julsing

44 Vittorio Giardino, Gnoebles 1989, Moebius

41 René Sterne, Harry Balm

Nummers 107 t/m 101 kosten f 4,00 / BF 75 per stuk; nummer 100 en ouder f 2,50 / BF 60
BESTELWIJZE: zie giro kolofon (p.2), met de vermelding van de gewenste artikelen en je eigen adres.

ZOZOLALA KLASSEK-2
een herdruk van de nummers
13 t/m 24 (f 37,50 / bf 680)

Agenda

Voor iedereen die het nog niet in de gaten heeft: voor de **Strippdagen** ga je dit jaar niet naar Breda maar naar **Den Bosch**. Op **9 en 10 oktober** kun je daar in de Brabantshallen terecht voor het aanvullen van je verzameling, het jagen op handtekeningen en het ontdekken van allerlei nieuwe albums. Van de signerende tekenaars is bij het ter perse gaan van deze *ZozoLala* alleen de komst van Daniel Clowes en Chris Ware bekend. Maar ongetwijfeld is het gros van de vaderlandse stripscene aanwezig.

En wie al zijn spaarcenten heeft uitgegeven aan de aanschaf van die ene ontbrekende *Piet Pienter* en *Bert Bibber* in zijn verzameling of het nieuwste boekje van Marcel Ruijters, kan terecht op de tentoonstelling *De wereld van Kuusje*. De deuren gaan open om 10 uur en sluiten om 17 uur. De toegang bedraagt vijftien gulden voor volwassenen en f 7,50 voor kinderen en personen onder de 1 meter 50. De Brabantshallen zijn makkelijk bereikbaar vanaf het centraal station.

In de week van 6 tot en met 14 november wordt in **Groningen** voor de tweede keer het **Small Press Festival** gehouden. Door de hele binnenstad worden er die week exposities gehouden. Op zaterdag **13 november** is er een **beurs** in Huize Maas aan de Groningse Vismarkt 52. Die dag kun je je verlekken aan al die prachtige handgemaakte boekjes in kleine oplagen die op beurzen als die in Den Bosch onderscheppen onder het geweld van de grote uitgeverijen. Iedereen die wel eens iets anders wil proberen dan de nieuwe *Largo Winch* moet zeker gaan kijken. Voor tweeënhalve gulden kun je er van 10 tot 18 uur terecht. 's Avonds kun je in popcentrum Vera voor vijf piek afkopen op een dansfeest van dit sympathieke en gezellige festival.

Strips vormen een vast onderdeel van het Rotterdamse **Lezersfeest**, de voor iedereen toegankelijke variant op het besloten Amsterdamse Boekenbal. Op zaterdag **6 november** barst in de Rotterdamse Centrale Bibliotheek aan de Hoogstraat 110, vanaf 20.00u 's avonds een boeiend festijn los met o.a. Harry Mulisch, Reid, Geleijnse en Van Tol, Remco Campert, Erik Kriek, Jan Mulder, Esther Freud (Hideous Kinky), Eefje Wentelteefje Roadshow en Astrid Roemer. Meer flitsende namen kunnen we helaas nog niet onthullen. Kaarten à f 30,- zijn telefonisch te reserveren: 010-28 16 239. De mazzelaars die lid zijn van de Rotterdamse Bibliotheek betalen slechts f 15,- per toegangsbevis. Voor meer informatie omtrent het **Lezersfeest** kun je bellen met: 010-28 16 258 of mailen: theater@bibliotheek.rotterdam.nl.

Het Belgisch centrum van het beeldverhaal, Zandstraat 20 in Brussel bestaat in oktober 10 jaar en rijgt de ene tentoonstelling aan de andere expositie. Van **21 september tot 21 november** is er een tentoonstelling over **Bank**, een creatie van de Fin Alvar Gullichsen. Van **28 september 1999 tot 27 februari 2000** is er **Hommage aan de pioniers**, een ode aan de naoorlogse generatie Belgische stripmakers. Getoond wordt werk van Cuvellier, Dineur, Hubinon, Jijé, Laudy, Mitacq, Sirius en Tillieux.

In dezelfde periode brengt het Belgische postbedrijf een reeks van negen zegels waarop werk van voornoemde stripmakers is afgebeeld.

De Eindhovense stripbeurs is op **21 november**. Behalve de beurs zelf, mag men een veiling en signerende tekenaars verwachten. De eerste 1000 bezoekers ontvangen een stripas. Al dit

mois vindt plaats in 'r Karregat aan de Urkhovenseweg 10 in Eindhoven. De toegangsprijs is f 4,00.

We hebben het in een overmaat aan enthousiasme al eerder aangekondigd, maar nu komt het er dan toch echt van. Nog **tot eind oktober** staat Galerie Lambiek in het teken van de twintigste **Heinz Proost, Heinz!** heet de thuiswedstrijd met de originele werken van Gezellig & Leuk. Galerie Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam, 020 - 626 75 43, lambiek@lambiek.net.

Een expositie van Joost Swarte waar niet of nauwelijks tekeningen van de klare-lijncoryfee te zien zijn. Of dat interessant is? Tot 24 oktober biedt De Vleeshal in Haarlem je met **Moving & Roaring - Joost Swarte** ziet de jaren '50 en '60 in foto's van het Spaarnestad Archief de kans dat met eigen ogen te beoordelen. De Vleeshal, Grote Markt 16, Haarlem.

Eric Schreurs in een museum? Geintje? Allesbehalve, want "E. P. Schreurs" exposeert reeds een kleine twee weken in het Stedelijk van zijn woonplaats Leiden. De expositie **Strange flesh** toont vrije grafiek van de schepper van *Klepzeiker*. *Strange flesh* gaat vergezeld van een gelijknamige catalogus en is nog te zien **tot en met 21 november**. Zondag 17 oktober vanaf 14.00 signeert de kunstenaar ter plekke. Stedelijk Museum De Lakenhal, Oude Singel 28-32, Leiden, rechtdoorzee@mailroom.com.

Wanneer je dit leest, toeren **Daniel Clowes** en **Chris Ware** al enkele dagen door Nederland en België. De boegbeelden van de hedendaagse Amerikaanse undergroundstrip signeren in ieder geval nog op de volgende locaties: Het besloten land (Leuven, 2/10), Brüssel (Brussel, 3/10), Tistjen Dop (4/10, Turnhout), Lambiek (7/10, Amsterdam), Strippdagen (9 en 10/10, Den Bosch). Aanleiding voor het bezoek van het duo is de expositie van hun werk die vanaf 1 oktober te zien is in **Leuven** (CC De Romaanse poort, Brusselselastraat 63), in november in **Mechelen** (CC Antoon Spinoy, Minderbroedersgang 5) en december in **Sint-Niklaas** (Museum Vijgershoek, Regentiestraat 61-63). Bij de expositie hoort een speciale catalogus met daarin een interview met de heren, een korte strip en een bio- en bibliografie. Meer informatie: www.beeldbeeld.be.

Het weekeinde van **11 en 12 december** is Turnhout wederom het toneel van de **Strippiddsdagen**. Dit jaar is het thema van dit sympathieke festival Nederland. Onder enig voorbehoud staan op het programma: een expositie rond belangrijke stripjdschriften en een eentje rond het fenomeen mail art. Voor het eerst sinds jaren zal *ZozoLala* ook van de partij zijn. Meer informatie: Peter.Vanlaarhoven@solvay.com.

Strips & animatie: kunst of vermaak? Over deze vraag buigt zich vijf avonden lang in oktober en november een select gezelschap in het Kunstencentrum te Groningen. Achtereenvolgens komen aan het woord: Eiso Toonder (7 okt.), Joost Swarte (14 okt.), Raoul Servais (21 okt.) en Rudy Verbeek (4 nov.). Op 11 november vindt de slotmanifestatie **Strips ingelijst** plaats over de vraag in hoeverre het zin heeft stripexposities te organiseren. Aan deze discussie zullen deelnemen: Jan-Pieter Glerum, Martin Lodewijk, Barbara Stok, Huib van Opstal en Bert Smit. Geïnteresseerden begeven zich op de aangegeven data om half acht naar Brasserie Doppler. Meer informatie: Kunstencentrum Groningen, 050 - 318 54 55.

Herinneringen aan Incognito

Door Robin Schouten

Het was maandag 7 juni 1999, toen ik mezelf afvroeg of het zinvol was nog langer het stripblad *Incognito* uit te geven. Na zes lange jaren van organiseren, geld bij elkaar sprokkelen, deadlines vaststellen en de daarop volgende stress, was ik er na enkele minuten helemaal uit. Ik was nog bezig met het afronden van nummer 17, en dat was zoals gewoonlijk weer een uiterst moeilijke klus. Zo moeizaam, dat ik besloot in oktober het *Incognito*-avontuur te beëindigen met de achttiende en allerlaatste aflevering.

Het was zeker geen makkelijk besluit, want het laatste anderhalf jaar leek de verschijningsfrequentie gewaarborgd en werd het blad inhoudelijk evenwichtiger en kwalitatief beter. Toch heeft *Incognito* nooit goed verkocht. Het wist voornamelijk te overleven door continue sponsoring en de laatste twee jaar met behulp van een Giro-kredietrekening.

Het idee voor *Incognito* ontstond in februari 1993 toen ik met een vriend boomde over de droevige stand van zaken in het Nederlandse stripwereldje. Zo veel stripjournalisten en zo weinig bladen die voor hen als springplank konden dienen, dat kon toch niet? We herinnerden ons het amateurblaadje *Novum*, dat ik als 16-jarig broekje in 1985 maakte. Daarin stonden strips van ene Jean-Marc van Tol, Toby Fortuin, die in een klassieke klare lijnstijl een detectivestrip maakte, en supertalent Marcel de Jong, die schijnbaar moeiteloos allerlei verschillende tekenstijlen aankon.

We besloten enkele tekenaars bij elkaar te scharen, en ik (die het idee van een nieuw blad nog niet echt serieus nam), benaderde enkele oud-tekenaars van *Novum*. Het lukte allemaal vrij snel. Met Koen Hottentot, Gijs Grob en later Fred de Heij en Ulli Burer, had zich al snel een respectabele tekenstal gevormd.

Onze oude verzameling stripbladen (*Titanic*, *Striptuur* en *Fresco*) herbergde veel talenten die we voor het nieuwe stripblad konden gebruiken. Ik belde in die periode met veel (ex-)redactieleden van stripbladen om informatie te vergaren over het runnen van een blad, want ik vermoedde dat de zaken acht jaar na *Novum* wel iets strakker aangepakt moesten worden. Tijdens een telefoongesprek met stripblad *Iris* merkte ik op: „Ooit gaf ik met een vriend al een stripblaadje uit. Maar dat was zo onbekend, dat we het achteraf beter *Incognito* hadden kunnen noemen.” En daarmee was de naam gevonden voor het tot dan toe nog titelloze stripblad.

In juni 1993 presenteerden we het nulnummer op de beurs

van Dordrecht. De cover (met roze steunkleur) was door Ulli Burers Betty Page een lekkere eye-catcher, en zo kwam het dat onze eerste oplage vrij vlot verkocht. Het Raadsel wilde de distributie verzorgen, en met behulp van sponsors en natuurlijk de stripmakers brachten we in oktober van dat jaar vlak voor de beurs in Breda het eerste echte nummer uit. In dit nummer begon *Six Inch Stiletto's* van Ulli Burer, de kettingstrip *Het Lieve Leven* en verschenen er strips van o.a. Michiel de Jong, Reid, Geleijne & van Tol en Anton Damen en Marq van Broekhoven. De bezoekers van de beurs waren vooral geïnteresseerd in originele tekeningetjes. Vooral Ulli Burer was populair, die zijn Betty Page in allerlei geile poses moest tekenen.

De eerste jaargang van *Incognito* verscheen met een strakke regelmaat, en langzaam maar zeker kreeg het blad een vaste schare lezers. Mark Hendriks, Ben Westervoorde en Floris Oudshoorn kwamen ons team versterken. Op een dag belde Hanco Kolk op voor het telefoonnummer van Ben Westervoorde. Zijn stripje *WK Humor* was Kolk zodanig befallen, dat hij Ben wilde inzetten voor allerlei klusjes. Sindsdien werken de twee nog altijd samen, onder andere aan de *Taptoe-strip De Muziekbuurters*.

Zo rond die tijd begonnen steeds meer tekenaars hun strips in eigen beheer uit te geven, en ik merkte al snel dat het publiek hier meer in was geïnteresseerd dan in stripbladen. Tijdens de beurs van Valkenswaard in 1984 verkocht Marq van Broekhoven zijn Justemis-uitgaven als warme broodjes. Beter dan *Incognito*, zodat ik begon te twijfelen of we met het blad wel op de goede weg zaten. Ook Koen Hottentot en Mark Hendriks kwamen al snel met hun eigen boekjes.

Toen in oktober van dat jaar het eerste nummer van *Zone 5300* verscheen, raakte ik in paniek. Want stel je voor dat al onze beste tekenaars naar dit professioneel ogende stripblad zouden verkasen! Dat bleek achteraf allemaal mee te vallen, want Koen Hottentot publiceerde slechts sporadisch in onze Rotterdamse tegenhanger, evenals Chris Berg, Michiel de Jong en Mark Hendriks. *Zone 5300* bewees zich evenwel als een goed georganiseerd blad, met een behoorlijk verkopende oplage in landelijke boekhandels en kiosken, terwijl *Incognito* bleef steken in het amateurcircuit. Hierdoor raakte ik danig gedemotiveerd om nog wel tijd in het blad te steken. *Incognito* raakte een beetje in het slop. De altijd goede tot zeer lovende recensies in *ZozoLala* en *Stripschrift* zorgden nog voor enige aansporing om ermee door

Reactie van Erik Welaert

te gaan. Een vriend, met wie ik een jaar lang de redactie vormde, merkte op dat 'als we konden leven van de recensies, we nu multimiljoenair waren geweest'.

De belangrijkste drijfveer om door te gaan, was dat *Incognito* bepaalde tekenaars op weg heeft geholpen. Behalve Ben Westervoorde, werkt ook Michiel de Jong samen met Hanco Kolk. En op scenario van Peter de Wit tekent hij voor *Webber* de gagstrip *Bigg*. Mark Hendriks vond een uitgeverijte voor zijn eerste *Tomoyo*-boek. Een half jaar later kreeg hij de VSB-aanmoedigingsprijs '96.

Pieter van Oudheusden publiceerde in 1994 na jarenlang te zijn verdwenen van het striptoneel, weer een verhaaltje in *Incognito*. Enkele maanden later mocht hij de aanmoedigingsprijs van Breda in ontvangst nemen. Ulli Bürer ontving twee jaar later dezelfde prijs. Hij kreeg daarbij veel kritiek over zijn geringe productie. Niet helemaal terecht, want het onregelmatig verschijnen van *Incognito* indertijd had daar veel (zo niet alles) mee te maken. De vraag is waardoor Bürer nu nog moet worden aangemoedigd, want zijn strip *Six Inch Stiletto*'s is nooit afgemaakt, en dat blijft eeuwig zonde.

Het jaar 1997 was in vele opzichten een mager *Incognito*-jaar. Het besluit om ermee te stoppen, had ik toen min of meer al genomen. Toch verscheen er nog een nieuw nummer, nadat het al een jaar klaar lag om gedrukt te worden.

Sindsdien verscheen het blad weer regelmatig. De buitenlandse inbreng werd groter, vooral de Belgische dankzij atoomteke-

naar Lode Devroe, Nix en Kim Duchateau. Ook verschenen er korte strips van de Canadees Eric Braün en de Sloveen Jakob Klemencic. *Incognito* kreeg een internationaal tintje. Via allerlei ruiladvertenties druppelden er meer abonnees binnen en kregen we meer aandacht in de media.

Ondanks de strakke verschijning van de laatste nummers, stond het werk voor *Incognito* me steeds meer tegen. Teveel werk, stress, het eeuwige geldprobleem et cetera. Marcel de Jong en Marco Kuipers hadden de strip

Kwaad Bloed klaarliggen, en ik besloot om die uit te geven in juni van dit jaar. Daarmee was een langgekoesterde wens uitgekomen om afgeronde strips in boekjes uit te geven, onder de naam *Incognito Reeks*. En hoewel het blad *Incognito* definitief is gestopt, gaan we wel door met de boekjes.

In december zal (als het goed gaat) de bundeling van de kettingstrip *Het Lieve Leven* verschijnen, met de laatste pagina van Peter Pontiac.

Helaas niet in de laatste

Incognito, maar wel in de bundeling (stellerijte ratten zijn wel!)

Het Lieve Leven-verhaal zal op

Incognito-formaat verschijnen, als deel

2 in de *Incognito Reeks*. Vanaf volgend jaar zullen de daaropvolgende deeltjes verschijnen op comic-formaat met steunkleur. In de planning zijn boekjes van Lode Devroe, Erik Wieleart, Mark Hendriks, Kim Duchateau en de jonge Haarlemse tekenaar Chris Evenhuis. Zes jaar *Incognito*: het is mooi geweest, maar nog niet voorbij.

Reactie van Michiel de Jong

HET EINDE VAN HET VERBORGEN LEVEN VAN ONZE GODENZONEN

deel 2 van de 2-slachtige

BLUEBERRY

een Pietje Bell in het Wilde Westen

Met *Geronimo de Apache* ligt het zesentwintigste deel van een van de meest geliefde en best verkochte westernstrips ter wereld in de winkels: *Blueberry*. Meer dan vijfendertig jaar geleden begonnen onder de naam *Fort Navajo*, is de serie aan zijn zoveelste jeugd bezig. Nog steeds beleven de albums herdruk na herdruk.

Tekenaar Jean Giraud (1938) zet zijn eerste serieuze stappen als striptekenaar in 1961 als assistent van Joseph Gillain, beter bekend onder het pseudoniem Jijé. Hij helpt hem bij het inken van diens destijds vrij succesvolle cowboystrip *Jerry Spring* in het deel

De weg naar Coronado.

De invloed van Jijé zal nog jaren uit het werk van Giraud te herleiden zijn. Zeker in de eerste albums van de latere *Blueberry* is Jijés spaarzame gebruik van detail en diens manier om diepte en beweging te suggereren met zwarte schaduwvlakken makkelijk te herkennen. „Men zei in die tijd wel dat Giraud me plagieerde”, zou Jijé hier later over zeggen in een interview. „Maar dat is niet waar. Om het tekenen onder de knie te krijgen is het nu eenmaal het makkelijkst om je iemand anders' techniek eigen te maken en zo de trucjes van het vak te ontdekken.”

In 1963 begint Giraud samen met scenarist Jean-Michel Charlier (1924-1989) een westernstrip voor het Franse blad *Pilote*: *Fort Navajo*. Charlier heeft dan al zijn sporen verdiend in de stripwereld met de creatie van tijdloze helden als *Buck Danny* en *Roodbaard*.

De westernstrip is in die periode een volkomen uitgekauwd genre. De clichés over dappere revolversheren met witte hoeden en verraderlijke roodhuiden maken dat het tijd is voor een frisse wind. Hoofdpersoon van *Fort Navajo* is ene luitenant Blueberry, naar wie de reeks al snel wordt vernoemd. Meteen op de eerste pagina van het verhaal blijkt al dat hij anders is dan de hoofdpersonen uit andere cowboystrips. Blueberry is geen eerlijke held; hij is een valsspeler, een kroegrijger en zegt al na enige pagina's dat hij weinig zin heeft om een heldendood te sterven.

Blueberry wordt gemodelleerd naar de toentertijd ongekend populaire Franse filmacteur Jean-Paul Belmondo. Belmondo maakt naam met zijn rollen als onaangepaste vrouwenversierder. Hij speelt de schurk met het gouden hart die zijn eigen weg gaat. Met die personificatie is de toon

voor de serie gezet en daarmee is ook meteen de kiem gelegd voor de populariteit van de reeks, maar daarover later meer.

DE ONTWIKKELING

De avonturen van luitenant Blueberry wisselt in die vijfendertig jaar regelmatig van uitgever. Hierdoor, en door alle spin-offs die er van *Blueberry* verschenen, kwamen de albums vaak onlogisch genummerd op de markt. Voor degenen die in de loop der jaren de draad zijn kwijtgeraakt, volgt nu een chronologisch overzicht van de tot dusver verschenen albums in de hoofdreeks.

- De Fort Navajo-cyclus, bestaande uit de albums *Fort Navajo*, *Dreiging in het westen*, *De eenzame adelaar*, *De lange weg naar Cochise* en *Oorlog of Vrede*. De albums spelen zich af in 1868, net na de Amerikaanse burgeroorlog. Door een domme actie van Blueberry's indianen hatende commandant dreigt een alles vernietigende oorlog tussen de blanken en de Apachen. Blueberry neemt het op tegen de

Chihuahua pearl

Shets

rest van de wereld om dit te voorkomen. Hierbij krijgt hij hulp van onder anderen de in latere albums veelvuldig terugkerende dronkelap Jimmy McClure.

Hoewel de nieuwe kijk op de westernstrip al duidelijk in deze albums merkbaar is, heeft scenarist Charlier zich nog niet helemaal ontworsteld aan de oude cowboystrip-clichés. Zo zijn de Mexicanen stuk voor stuk onbetrouwbare geldwolven en vol-

Blueberry als Belmondo

doen de indianen aan de volgende drie stereotypen: de onbetrouwbare verrader (Quanah), her wijze opperhoofd (Cochise) en de zichzelf opofferende halfbloed (Crowe).

Het eerste album is gedeeltelijk gebaseerd op waar gebeurde feiten. In 1861 wist Cochise inderdaad op spectaculaire wijze te ontsnappen aan gevangenneming. Om de andere gevangenen genomen opperhoofden vrij te krijgen, gijzelde hij enkele blanken om hen tegen de indianen uit te ruilen. Het incident stond aan het begin van een tienjarige indianenoorlog in het Zuidwesten van de Verenigde Staten. Giraud zegt later over dit gebruik van waar gebeurde verhalen: „Charlier had zo zijn maniertjes om verhalen op te bouwen. Hij gebruikte een historische gebeurtenis om er een intrige rond te spinnen. Eerlijk gezegd weet ik niet of hij in de gaten had dat hij soms in clichés verviel.”

Tegen het einde van de eerste vijf albums heeft Giraud een eigen tekenstijl ontwikkeld. De invloeden van Jijé zijn nog wel herkenbaar, maar meer en meer doen details en arceringen hun intrede in Girauds tekeningen.

- *De man met de zilveren ster*. Het stadje Silver Creek wordt geterroriseerd door outlaws. Blueberry wordt als sheriff aangesteld om orde op zaken te stellen. In dit album wordt Blueberry's reputatie als ongedisciplineerd militair en womaniser nog eens flink aangedikt. De tekeningen doen slechts zo nu en dan nog denken aan Girauds leermeester. Hij heeft zijn eigen stijl gevonden.

- De Sioux-albums, bestaande uit *Het ijzeren paard*, *De man met de ijzeren vuist*, *Vlakte der Sioux* en *Generaal Geelkop*. Belangrijkste verhaal: Blueberry wordt ingeschakeld om te onderhandelen met de Sioux die de aanleg van de grote spoorlijn van oost naar west dreigen te doen mislukken. Hierbij wordt hij echter tegengehouden door indianenslachter generaal Allister.

Allister is gemodelleerd naar generaal Custer, die in 1868 een dorp met meer dan honderd Cheyennes uitmoordde, waarna hij zelf in 1876 de dood vond in de slag bij Little Big Horn. Beide gebeurtenissen zijn verwerkt in *Generaal Geelkop*, met dit keer een gelukkige afloop voor de blanken. De tijdgeest (de albums zijn gemaakt in het begin van de jaren '70) dringt door in *Blueberry*. Steeds duidelijker wordt de blanke Amerikaan in de strip afgeschilderd als overheerser en moordenaar.

- *De mijn van Prosit* en *Het spook van de goudmijn*. Blueberry's vriend MacClure wordt door ene baron Von Lückner meegelokt om een enorme goudmijn leeg te halen. Probleem is dat de mijn op heilige grond van de Apachen ligt. Von Lückner blijkt niet zo'n betrouwbaar figuur.

Charlier heeft in deze albums de gebeurtenissen ontgaan van hun historische setting. De verhalen draaien minder om één centrale verhaallijn en meer om de interactie tussen de hoofdpersonen. In de tekeningen verdwijnt het decor naar de achtergrond en wordt meer gebruik gemaakt van close-ups.

Het verhaal wordt door Charlier net als de eerste albums nog steeds gesitueerd in 1868. Hoewel Charlier met deze delen in de serie bewijst het schrijven van klassieke jongensstrips tot in de puntjes te beheersen, is hij in dit soort details erg slordig. Daarnaast heeft hij steeds meer tekstblokken nodig om alles wat hij kwijt wil binnen de lengte van een album te krijgen. Neem daarbij Girauds steeds gedetailleerdere tekeningen en het resultaat is overvolle pagina's. Doordat Giraud echter steeds beter wordt in beeldregie en de plaatjes vanuit verschillende perspectief worden getekend, blijft de vaart behouden.

- De Vogelvrij-saga, bestaande uit de albums: *Chihuahua Pearl*, *De man die \$ 500.000 waard was*, *Ballade voor een doodskest*, *Vogelvrij verklaard* en *Angel Face*. Blueberry krijgt een geheime opdracht van de regering om in Mexico een goudschat te bemachtigen die toebehoorde aan het vroegere zuidelijke leger. Als de opdracht mislukt, wordt hij ervan verdacht het geld zelf achterover te hebben gedrukt. Blueberry wordt gevangen genomen en betrokken in een komplot tegen de president. De trein waarmee hij weet te ontvluchten ontploft. Einde verhaal.

De serie verhalen waarin Blueberry als vogelvrije 'outlaw' een

pion is van de mensen om hem heen, vormt het hoogtepunt van de hele reeks. Charlier heeft in deze vijf delen van de saga alle oude clichés van de westernstrip overboord gegooid. De avonturen hadden zich nu net zo goed in een andere tijd, of in een andere omgeving kunnen afspelen. De toon is rauwer, realistischer. Blueberry heeft de situatie niet meer in eigen hand. Om te overleven, verloedert hij. Blueberry is niet langer een superheld met cowboyhoed die anderen uit de nood helpt, hij vecht alleen nog maar voor zijn eigen hachje.

De karakterontwikkeling die Blueberry heeft gemaakt, is ook te zien in zijn veranderende uiterlijk. Hij is niet langer gemodelleerd naar Belmondo, maar naar ruwere filmsterren als Charles Bronson in *Once upon a time in the West* (1969).

Na het tekenen van *Angel Face* is Giraud de serie eigenlijk spungzar. Hij wil er na tien jaar mee stoppen, in ieder geval voorlopig. Er zijn andere stripprojecten die hem meer interesse-

ren. Giraud begint onder het pseudoniem Moebius te experimenteren met het science fiction-genre. Blueberry zit op de trein die ontploft, zijn verdere toekomst is ongewis. Een mooi open einde

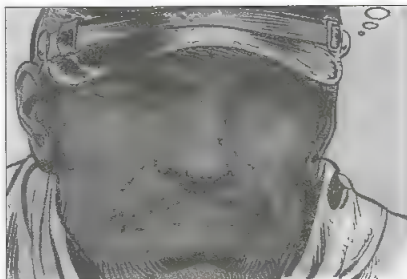
- De voortzetting van de Vogelvrij-saga. Blueberry keert terug in de albums *Gebroken neuw*, *De lange mars*, *De ongraspbare Navajo's*, *De laatste kaart*, *Het einde van de lange reis* en *Arizona Love*. Zoals te verwachten heeft Blueberry de treinramp overleefd.

Hij sluit zich aan bij de indianen en probeert zijn onschuld te bewijzen aan de verdwenen goudschat en de moordaanslag op de president. In het laatste deel, *Arizona Love*, is hem dit gelukt. Hij heeft zijn geld, zijn wraak en zijn eerherstel maar mist nog een ding: de liefde. Die zoekt hij op in de figuur van Chihuahua Pearl. Zij zit echter niet op de noeste cowboy te wachten.

Tussen de albums *Angel Face* uit 1975 en *Gebroken neuw* uit 1980 zitten een aantal jaren waarin Giraud zich als Moebius uitteleeft in allerlei grafische experimenten. Zijn lijnvoering wordt eenvoudiger, zijn tekeningen meer 'open'. Die ontwikkeling zet hij ook door in *Blueberry*, als hij de serie weer oppakt.

Behalve grafisch is er ook inhoudelijk een breuk met de vorige vijf albums. Charlier heeft de donkere kant van Blueberry laten varen. Vanaf *Gebroken neuw* is hij weer de onfeilbare revolveurheld uit de eerdere albums. *Blueberry* is weer een ouderwetse western-strip geworden.

S ordige macho

Blueberry als Bronson

Storend is dat Charlier Cochise plotsklaps opvoert als Navajo, terwijl hij in werkelijkheid en in de eerste albums van *Blueberry* toch echt een Apache was. De verhaallijn over de ontsnapping van de indianen is weer gebaseerd op historische feiten. In 1877 onvlucht een groep van driehonderd Cheyennes het reservaat waar zij in barre omstandigheden moeten leven, om terug te gaan naar de grond van hun voorvaders. Zij weten met listen het leger dat hen achtervolgt een tijdje om de tuin te leiden, maar uiteindelijk worden ze bijna allemaal doodgeschoten. Alleen in strips lopen dit soort avonturen goed af.

De complete Vogelvrij-saga is gedateerd in 1869 en 1871. In *Arizona Love* laat Charlier weer eens zijn slordigheid merken door het album ineens in 1889 te laten afspelen en in Tacoma in plaats van Sacramento, zoals aangekondigd in *Het einde van de lange rit*. In latere herdrukken zijn deze fouten hersteld.

Charlier sterft terwijl hij het scenario van *Arizona Love* nog maar af heeft tot aan pagina 22. Giraud schrijft vanaf dan zelf de verhalen. Blueberry is voortaan een ander personage. Hij is verliefd, droomt van een huwelijk en een eigen ranch en voor het eerst krijgt hij niet wat hij wil. *Arizona Love* is ook het eerste deel in de reeks waarin geen doden vallen en waarin een naaktsceïne voor komt.

„Charlier wilde de oude draad weer oppikken en Blueberry zijn geld laten verliezen en dienst laten nemen als scout in het leger”, vertelt Giraud over dit album. „Dat vond ik echter ongeloofwaardig. Na alles wat er gebeurd is, zou Blueberry nooit meer willen werken onder de mensen die hem zo vernederd hebben en van wie hij zich eindelijk heeft bevrijd. Gelukkig vond Charlier het altijd leuk om de ideeën van de tekenaars op te nemen in zijn scenario’s.”

Vanaf *Arizona Love* vaart de serie een heel andere koers. De verhalen worden rustiger verteld, met minder tekst en minder drukke pagina's. Aan dit laatste is ook de grafische ontwikkeling van Giraud debet. Onder invloed van zijn Moebius-periode heeft hij zijn gedetailleerde tekenstijl dan al een aantal albums laten varen. *Arizona Love* is een nieuw keerpunt in de serie. Behalve dat de Vogelvrij-saga definitief wordt afgesloten, betekent het ook het begin van een nieuw leven voor Blueberry. Giraud slaat vanaf nu een andere weg in: „Charlier had Blueberry opgesloten in een kooi. Bij hem draaide alles om het avontuur, Blueberry diende slechts om de gebeurtenissen op gang te houden. Hij was als iemand die ruzie heeft met Jan en alleman en die na het probleem te hebben bijgelegd vol enthousiasme weer ruzie krijgt met anderen. Een rechter die zo iemand voor zich krijgt zou zeggen: 'Ik heb uw dossier gelezen, krijgt u er dan nooit genoeg van? Snap u het dan nooit?' In het echte leven wil zo iemand gewoon een gezin stichten en rustig verder leven, maar daarover zijn geen spannende strips te maken. Daarom is Blueberry ook niet met Chihuahua Pearl getrouwd. Maar voor het eerst was Blueberry niet met de problemen van anderen bezig, maar met zichzelf. Hij is volwassen geworden.

Charlier wilde Chihuahua Pearl aanvankelijk afschilderen als een echte slert, een rofwijf. Maar ik heb haar iets meer diepgang meegegeven, duidelijk proberen te maken dat ze zo geworden is om te overleven in een mannenwereld. Uiteindelijk ziet Blueberry dat zelf ook in en geeft haar alsnog een deel van zijn geld.” Het album eindigt met een *Lucky Luke*-achtig slotplaatje, waarop Blueberry als een 'poor lonesome cowboy' de horizon tegemoet rijdt.

- *Mister Blueberry en Schaduw over Tombstone*. Giraud heeft een sprong in de tijd gemaakt. De verhalen spelen zich af in 1881. Blueberry is een dagje ouder. Hij is geen officier meer in het leger, dus de bovenkop van de albumtitels is veranderd van 'Een avontuur van luitenant Blueberry' in 'Mister Blueberry'. Hij verdient zijn geld nu als beroepsgokker, overleeft een moordaanslag en vertelt vanaf zijn ziekbed zijn avonturen aan een journalist. Als bijfiguren treden echt bestaande personages op als Geronimo, Wyatt Earp en Doc Holliday.

„Blueberry ligt in deze albums nog gewond in bed, maar dat is alleen maar als contrast voor een grootse wederopstanding”, voorspelt Giraud de toekomst van de serie. Duidelijk is in ieder geval dat Giraud in zijn nieuwste albums toewerkt naar de veel beschreven en zo mogelijk nog vaker verfilmde schietpartij bij de O.K. Corral, waarbij de gebroeders Earp en de gebroeders Clanton elkaar op de korrel nemen. „Ik heb van Charlier geleerd hoe je historisch feites in je scenario moet mengen om het een zweem van authenticiteit te geven.”

DE INVLOEDEN

Behalve dat de figuur Blueberry in de loop der tijd zowel qua uiterlijk als qua personage gemodelleerd is naar verschillende filmacteurs, hebben films sowieso een grote rol gespeeld in de ontwikkeling van de serie. De hoogtijdagen van de Hollywood-western liggen in de jaren '40 en '50. Regisseur John Ford zet in klassiekers als *Rio Grande* uit 1950 enkele personages neer die zullen uitgroeien tot de archetypen van de western.

Blueberry beleeft zijn eerste avonturen binnen deze traditie. Net als in de Hollywood-films zijn de scènes in de Navajo-cyclis

Italiaanse manier van sterven

groots opgezet en wordt het spektakel in de actiescènes aangevuld met veel figuren. En net als Ford gebruikt Giraud de overdadige rotsmassieven uit Monument Valley als decor. De weidse beelden van ongerepte natuur geven het verhaal een haast religieuze sfeer mee, een sfeer waarvoor Giraud altijd erg vatbaar is geweest getuige zijn latere Moebius-projecten.

Als Giraud en Charlier aan *Blueberry* zijn begonnen, is de Italiaanse spaghetti-western in opkomst. Films van Sergio Leone als *For a fistfull of dollars* (1964) tonen een ander, een meer barok Wilde Westen. De vergezichten en massascènes worden ingeruild voor close-ups van zwetende gezichten en een beperkte groep acteurs. In de Italiaanse western is de dood realistisch dan in de Amerikaanse, de woestijn is stoffiger, de kleding smeriger. Figuren storten met meer gevoel voor theater ter aarde na overhoop te zijn geknald.

„Toen ik *For a fistfull of dollars* zag, zat ik verlamd in mijn stoel. Ik kon me niet meer bewegen, het zette alles op zijn kop”, aldus Giraud. Enkele jaren later, in *De mijn van Prosit*, zal de invloed van de Italiaanse western zich laten gelden in *Blueberry*. De actie in de verhalen concentreert zich nog meer rond vier centrale personages. Het historisch kader in het verhaal ontbreekt en het

tempo van de vertelling gaat omlaag. Giraud begint steeds gedetailleerder te tekenen om al het vuil en het zweet weer te geven. Blueberry is meer ongeschoren en ongewassener dan ooit. Op bijna iedere pagina staren de verveerde koppen de lezer aan. De dood van Cole 'Crazy' Timbley is een prachtig voorbeeld van de 'Italiaanse manier van sterven' (zie plaatje op vorige pagina). De invloed van reeks *Blueberry* tot aan het album *Angel Face*. Als Giraud en Charlier de draad van de serie na vijf jaar weer oppakken met *Gebroken neu* is de spaghetti-invloed verdwenen en hebben de klassieke elementen (zoals de weidse decors) hun herintrede gedaan. Ook hiermee lopen de auteurs parallel aan de ontwikkeling die de cowboyfilm in Hollywood doormaakt en waar de Italiaanse western uit de mode is geraakt. Overigens zouden er al geruime tijd plannen in Hollywood zijn om de eerste albums uit de Vogelvrij-saga te verfilmen. Maar sinds Giraud hier kond van deed, is er weinig meer van de plannen vernomen.

HET SUCCES

Blueberry is voor velen de beste westernstrip ter wereld. „Van mijn Moebius-boeken verkoop ik met moeite vijfduizend exemplaren, van ieder deel van *Blueberry* tussen de honderd- en tweehonderdduizend”, zegt Giraud. De serie is vertaald in meer dan tien talen. Het geheim van het succes ligt niet alleen in het gevoel voor avontuur van Charlier of de technische begaafdheid van Giraud. De succesformule van *Blueberry* is bovenal de hoofdpersoon zelf.

Blueberry is het type slordige macho dat goed ligt bij het mannelijk publiek. Blueberry past perfect in het keurslijf van de pseudo anti-held. Hij oogt als een nietsnut, maar gedraagt zich als een ridder. Het cliché van ruwe bolster, blanke pit. Hij past in het zelfde rijtje succesvolle filmacteurs uit de jaren '60 als Jean-Paul Belmondo, Lee Marvin en Clint Eastwood. Blueberry is grof, stinkt een uur in de wind, brengt de vrouwenhoofden op hol, en verliest slechts een gevecht als hij wordt verraden.

Hij is het soort oerman die juist in het Wilde Westen met zijn outlaws en zijn ongeciviliseerde landschap zo goed gedijdt. Hij is het type held waarmee adolescenten zich zo graag vereenzelvigen:

een held met een vlekje, want tenslotte is geen enkele strip-lezer zelf perfect. Iedere schrijver kent dit trucje al lang. Pietje Bell, de ondeugende kwajongen met het hart van goud, werd zo een enorme hit als kinderboek. En ging

Pietje Bell uiteindelijk niet ook naar Amerika?

Om het succes en de groeiende vraag naar *Blueberry*-albums te kunnen bijbenen, beginnen Charlier en Giraud in 1975 een sub-serie: *De jonge jaren van Blueberry*. In een reeks korte verhalen, door Giraud met grote, slordige halen op papier gezet, leren we hoe Mike Steve Donovan als zoon van en zuidelijke plantage-

houder tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog (1860-1865) aan de kant van de noordelijken terecht komt, hoe hij aan zijn naam Blueberry komt en wat hij meemaakt tijdens die zware oorlogjaren.

Na drie albums geeft Giraud het tekenwerk uit handen aan Colin Wilson, die eerst op scenario van Charlier en later op dat van François Cortegiani de serie voortzet. Na zes albums neemt *Jonathan Cartland*-tekenaar Michel Blanc-Dumont het werk van Wilson over.

In 1991 volgt een tweede spin-off: *Marshal Blueberry*, getekend door XIII-tekenaar William Vance en op scenario van Giraud zelf. De nieuwe serie speelt zich af in de periode die ligt tussen de albums *Generaal Geelkop* en *De mijn van Prosis*, november 1868. Om een bende wapensmokkelaars te pakken wordt Blueberry politieman in het plaatsje Heaven. Na twee albums houdt Vance het voor gezien. De subserie wordt nu voortgezet door Michel Rouge, die eerder ook al de westernstrip *Comanche* van Hermann op gruwelijke wijze onder handen nam.

En of dat allemaal nog niet genoeg is, speelt Giraud al een tijdje met het idee voor een derde spin-off: *Blueberry 1900*. De strip moet gaan over een Blueberry op leeftijd, die inmiddels is uitgegroeid tot een levende legende. Voor het tekenwerk had Giraud François Boucq al aangehouden. „Maar ik denk niet dat het project nog doorgaat”, vertelt hij. „De zoon van Charlier, die de rechten van zijn vader beheert, wil dat de strip het oorspronkelijke karakter behoudt. Hij is er fel op tegen. De uitgever kan niets op de markt brengen zonder toestemming van de erven Charlier.”

En zo zullen de fans van de reeks het nog even moeten doen met de huidige series. Blueberry is een merknaam geworden, waarmee steeds meer auteurs hun brood verdienen. Want het publiek blijft honger naar een held waarin het zijn eigen jongensdromen kan projecteren.

Hans van Soest

Bronnen

- Il était une fois Blueberry (Daniel Pizzoli), Dargaud 1997
- L'éternel retour de Moebius (Jean Marc Vidal), Bo-Do! nummer 20, apr 1999
- Giraud-Nimo tourne l'Apache' (Jean Giraud), Bo-Do! nummer 22, augustus 1999

Gralische ontwikkeling

Prik Bord

We hadden het in ons vorige nummer al willen melden, maar zie het redactioneel op pagina twee. Op het gevaar af dat julie het allemaal al weten: **Peter de Wit** heeft de **Stripschapsprijs 1999** gewonnen. De maker van *Sigmund*, *Het mooiste vak ter wereld*, *De familie Fortuin* en nog een hele trits andere strips haalt al jaren lang een constant hoog niveau. De Wit is mer recht een van de beste humoristen van Nederland en is dan ook een terechte winnaar.

Sigmund

Hij krijgt zijn prijs uitgereikt tijdens de Stripbeurs van Den Bosch op 9 en 10 december. Dan wordt ook bekend wie er aan de haal gaan met de jaaroprijzen voor het beste album. In de categorie Oorspronkelijk Nederlands zijn genomineerd: Reid, Geleijnse en Van Tol met hun tweede album *Fokke en Sukke zien het echt niet*, Barbara Stok met haar bundel *Barbaraal tot op het bot* en Peter van Dongen met het eerste deel van *Rampokan*. In de categorie Buitenlands wordt het voor de jury kiezen tussen: *Piero* van Baudoin, *Meneer Johan 1 t/m 4* van Dupuy en Berbérain en *Casper en Hobbes 5: De wraak van de oppas* door Watterson. De jaaroprijzen voor bijzondere verdiensten gaat naar Lambiek-uitbater Kees Kousemaker. De Amsterdamse stripwinkel spant zich al jaren in om via tentoonstellingen de aandacht voor strips voor een klein publiek te vergroten. HvS

Er waren enkele langdurige gerechtelijke procedures voor nodig, maar inmiddels heeft Uderzo ook de rechten van de eerste vierentwintig albums van *Asterix* losgeweekt van uitgeverij **Dargaud**. Uderzo kan daarmee voortaan ook alle albums die hij op scenario van Goscinny heeft gete-

kend laten herdrukken door zijn eigen uitgeverij *Les éditions Albert-René*. Voor Dargaud betekent het verlies van de *Asterix*-herdrukken zo'n klap, dat de uitgever zich eerder dit jaar gedwongen zag een deel van het eigen personeel te ontslaan en te verhuizen naar een kleiner en goedkoper kantoor. Dat het omzetverlies ook gevolgen heeft voor andere albumuitgaven van Dargaud, begint sindsdien duidelijk te worden. De herdrukken van *Asterix* maakten tot en met 1998 ongeveer 30 procent uit van de jaaromzet van Dargaud. Nu die omzet geheel is weggevallen, kan Dargaud zich financieel veel minder risico's veroorloven. Dat uit zich in het stopzetten van minder goedlopende reeksen en het minder snel uitbrengen van albums van jonge, onbekende auteurs. Voor de Nederlandstalige Dargaud-uitgaven is dit overigens nauwelijks merkbaar, omdat Dargaud er in onze taal toch al jarenlang een voorzichtige albumpolietiek op na heeft gehouden. Het stopzetten van de Beeldroman-reeks was in het Nederlands het enige opvallende gevolg van de gedwongen bezuinigingen.

Overigens lijkt het erop, dat de Beeldroman-reeks binnenkort weer zal worden voortgezet. Teneinde na het verlies van *Asterix* de basis weer te verbreden, werd bij Dargaud enige tijd gedacht aan het overnemen van de stripactiviteiten van uitgeverij **Casterman**, waar het ook al enige tijd rommelt, maar hier lijkt op dit moment geen sprake meer van te zijn. Casterman is voor haar omzet in een nog grotere mate afhankelijk van de herdrukken van de *Kuifje*-albums *De avonturen van Kuifje in de Sovjet-Unie*, *Raket naar de maan* en *Mannen op de maan*, die eerder dit jaar met veel bombarie werden uitgebracht, hoort men de erven-Hergé voorlopig te hebben gesteld. Een andere bron van onrust bij Casterman werd de laatste tijd gevormd door de meer artistiek ingestelde auteurs, die vooral sinds het stopzetten van *(A Suivre)* zijn geconfronteerd met een veel zakelijker opererende uitgever. Dat beviel lang niet ieder-

een en de recente uitstapjes van iemand als **Tardi** naar l'Association (dat *Soldaat Vartol* in het Frans uitgaat) en Futuropolis-Gallimard moeten in dit licht gezien worden. Tardi heeft inmiddels toch voor Casterman gekozen. Volgend jaar staat als eerste resultaat van de hernieuwde samenwerking een nieuwe *Nestor Burma* op de planning. Casterman heeft een nieuwe manager aangetrokken, die de schone taak krijgt het fonds ondanks het wegvallen van *(A Suivre)* weer een eigen gezicht te geven. (Words vervolgd), zullen we maar zeggen. PvG

Naast een nieuwe **Blueberry** van de hand van Giraud (zie ook het hoofdartikel in deze *ZozoLala*), wordt momenteel ook gewerkt aan twee nieuwe delen van de subseries rond deze stripheld. Blanc-Dumont werkt op scenario van Cortegiani aan een nieuwe editie van *De jeugd van Blueberry*. De Franse titel luidt *La piste des maudits*. Verder is er een nieuwe tekenaar aangetrokken voor *Marshall*

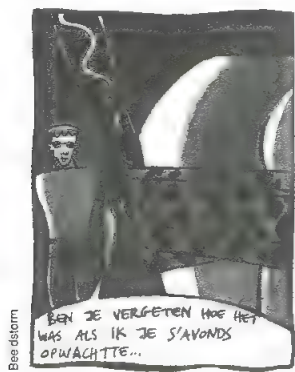

VLRO

Blueberry, die eerder door Vance werd vormgegeven. Vance's vervanger wordt Rouge, die helaas maar al te bekend is van zijn ondermaatse tekenwerk voor de laatste delen van *Comanche*. Te vrezen valt, dat Rouge voor elkaar krijgt wat hele volkstammen outlaws en indianen niet is gelukt: *Blueberry* om zeep helpen. PvG

Het is nog niet veel meer dan een gerucht, maar in de Franse pers duiken regelmatig berichten op over een in de maak zijnde *role playing* kaartspel van **De duistere steden**. Een kaartspel zou een nieuwe expressievorm zijn voor de altijd-in-voor-een-experiment auteurs Schuiten en Peeters, dus wat dat betreft zou een *Duistere Steden*-deck wel eens niet ondenkbaar kunnen zijn. Wij houden jullie op de hoogte. **PvG**

Een bebaarde hippie sjouwt zijn vriendin door een park en kijkt onderwijl vol verwachting en hoop naar wat de toekomst

hen zal brengen. Een intrigerende voorplaat, die mensen die het Belgische stripblad **Beeldstorm** nog niet kennen, makkelijk op het verkeerde been zou kunnen zetten. Beeldstorm nummer zes staat echter wederom vol prachtige strips van Marc 'Ray Man' Horemans, Lode Devroe, Calle Claus en vele anderen. Uitsmijter is de lego-fotostripsop, waarin een lego-meisje haar vriendje de bons geeft en direct daarna een afspraakje met de nieuwe jongen op school maakt. 'Weet jij een leuke keet om het na school uit te bollen?' vraagt Peter haar en is verbaasd over zijn eigen doortastendheid. Losse nummers van Beeldstorm kosten in de winkel slechts f 3,95/BF 70. Een abonnement op dit driemaandelijks periodiek kost '500 baarden' en kan verkregen worden door te bellen naar 09/2234451. **GZ**

Gilles Chaillet is gestopt met het tekenen van de reeks **Lefranc**; een klus die hij eind jaren zeventig overnam van zijn leermeester Jacques Martin. Chaillet tekende negen albums van **Lefranc**. Hij wordt opgevolgd door Christophe Simon en die naam zegt u wel verslaggever eerlijk gezegd niets. Martin werkt overigens buiten **Lefranc** nog aan scenario's voor zowel **Alex** als **Orion**. **PvG**

Het voortijdig heengaan van **Striparazzi** heeft André "Frederikstad" Wijntjes in staat gesteld eindelijk een punt te draaien

aan een klus waar alleen stripofielen begrip voor op kunnen brengen; het maken van een stripindex. In een bewonderenswaardig tempo heeft Wijntjes de laatste **Van Eppo tot Striparazzi-index** weten te voltooien. In de index is praktisch alles terug te vinden wat in elf jaargangen **Eppo**, vier jaargangen **Eppo WV**, zeven jaargangen **Sjors** en **Sjimmie stripblad**, vier jaargangen **SjoSji** en acht **Striparazzi's** heeft gestaan. Als losse bijlage wordt tevens een index van de "Extra"-nummers meegeleverd. Het geheel is opgetuigd met veel afbeeldingen van covers, een omslag van Gerard Leevers, fraaie illustraties en een fantastische grap van Mark Retera. Wijntjes levert weer prima werk af voor de mierrnekeurs onder ons. Wie wil weten in welk nummer van welk blad **Ernst Vrolijk** en **Dick Houst** stond, kan deze moeder van alle stripindexen bestellen door f 20,00 over te maken op giro 6326297 ten name van A. Wijntjes, Reigerstraat 6, 3161 TN in Rhoon. **JN**

Het is een publiek geheim dat het tekenwerk van **Rosinski** de laatste jaren bij elk nieuw album weer wat verder achteruit gaat. Bij Dargaud, uitgever van de door Rosinski getekende reeks **De klaagzang van de verloren gewesten**, heeft men daar conclusies aan verbonden en de tekenaar te verstaan gegeven dat men niet langer van zijn diensten gebruik wenst te maken. Nu is **De klaagzang** wel een uiterst populaire reeks, die je als uitgever geen stille dood laat sterven. Er is geruime tijd gezocht naar een tekenaar, die Rosinski kan vervangen en evenaren en die denkt men nu gevonden te hebben in de persoon van **Philippe Delaby**. Delaby, een virtuoos realistisch tekenaar, lijkt er geknipt voor. Het aanbod komt ook op een geschikt moment, nu Delaby's eigen reeks **Poolster** door Le Lombard om zeep is geholpen en hij bij Dargaud en **Klaagzang**-scenarist Dufaux al enigszins bekend is door het eerste deel van de reeks **Murena**. **PvG**

Het einde van het millennium komt eraan en daarmee het monsterboek **Comix 2000** van L'Association. Als het goed is ligt deze tweeduizend pagina's dikke bundel tekstloze strips begin december in de winkels. Om je nu alvast lekker te maken, hier wat namen van mensen wier strips in ieder geval door de selectie kwamen: James Kochalka, Chris Ware, Eric Drooker, Max, David B., Edmond Baudoin, Olle Berg, Jochen Gerner, Lewis Trondheim, Dylan Horrocks, en uit Nederland in ieder geval

DE BEST VERKOCHTE STRIPS VAN DE MAANDEN JULI & AUGUSTUS 1999

S
E
R
I
E
S

- 1 De beste verhalen van Donald Duck 100.
- 2 Joop Klepzeiker 14.
- 3 Elfquest 48.
- 4 De Blauwbloezen 42.
- 5 Harry Dickson 6.
- 6 Dallas Bar 4.
- 7 Sneeuw 10.
- 8 Axel Moonshine 27.
- 9 Largo Winch 10.
- 10 Heinz 20.

Zomer 1999: We hebben tussen de Nederlandstalige strips maar wat komkommers gelogd

De P.I. van Hollywood:
Zo kun je ook boeken uitgeven! Klusse.

Wild Bill is vermoord (Hermann)	1
Soldaat Varlot (Tardi)	2
Een wereld zonder kwaad (Lepage/Siban)	3
De Chnikkel (Rosinski/Van Hamme)	4
De P.I. van Hollywood integraal (Berthet/Rivière/Bocquet)	5

O
V
E
R
I
G
)

Alle Hermann-fans ten spijt, hij produceert alleen nog maar eenheidsworst. Jammer!

De Zet-Lijst komt tot stand dankzij de volgende winkels: Het B-Gezave, Balloon Express, De Boekenhalte, Eppo, Franka, Gilles de Geus, Gobeze, Het land van langvergeten, Lambiek, Leidsche Stripshop, Mick's Stripboek, Noord, Paard van Troje, Ploki, strips en eh - dinget, De Poort, Snoek, De Strip, 't Strippie. Ook het commentaar is afkomstig van de deelnemende winkeliers.

*) De lijst "overig" bevat ont-shots, wesseluiken en trilogieën

Benno Vranken en Berend Vonk. Meer informatie in ons volgende nummer. TD

Uitgeverij Glénat bestaat dertig jaar en viert dat onder meer met een tweetal boekuitgaven over het eigen uitgevershuis, waarvan de eerste inmiddels is verschenen. Het gaat om het boek *30 ans d'édition 300 couvertures de bd*, waarin samensteller Paul Herman, zoals de titel al aan geeft, 300 omslagen van markante Glénat-albums de revue laat passeren. Wat deze bloemlezing interessant maakt, zijn de vele portlood- en kleurenschetsen die naast de bekende covers zijn afgebeeld. Daar zit veel niet eerder gepubliceerd materiaal bij van auteurs als Charles, Giardino, Juillard, Makyo en Swolfs. *30 ans d'édition 300 couvertures de bd* is een collectors item voor de stripbibliofiel en kent voor een kleurend album van 160 pagina's op groot formaat een schappelijke prijs van ongeveer BF 600 / f 35,-. Eind dit jaar verschijnt een tweede jubileumboek, waarin wordt ingegaan op het uitgevervak. Het grote publiek wordt door Glénat bedacht met een serie van dertig albumherdrukken, die voor de gelegenheid in een feestelijk jasje zijn gestoken in de vorm van een stofomslag waarop het feestje van Glénat in koeienletters wordt gemeld. Het gaat daarbij voor een deel om albums die reeds lang zijn uitverkocht. Verder zitten er ingebonden bundelingen tussen van Arno, Sam Pezzo en Grimleim Lederwaut, waarvan de prijs met ongeveer dertig piek sympathiek laag is gehouden. Een van de opmerkelijkste herdrukken in de reeks betreft deel vier van *Samber*, dat in deze jubileumeditie voorzien blijkt van een nieuwe omslagtekening en acht extra pagina's. Waarschijnlijk gaat het daarbij om materiaal dat ooit is

getekend voor het project om de hele serie *Samber* te herdrukken in luxe albums op groot formaat met extra beeldmateriaal. Verder dan één deel, in het Nederlands uitgebracht door Talent, is men niet gekomen. De restjes voor deel vier vinden nu dus alsnog hun weg naar het publiek. Jammerlijk genoeg deelt Glénat-Belux kennelijk niet mee in de feestvreugde, want geen van voornoemde speciale uitgaven verschijnt in het Nederlands.

PvG

Volgend jaar moet op het filmfestival van Venetië de eerste **avondvullende tekenfilm** van Corto Maltese in première gaan: *Corto in Siberië*. De productie van de tekenfilm is in handen van de Franse televisiezender Canal+. Behalve de bioscoopfilm zijn momenteel ook vier andere

Tekenfilmkoppen

tekenfilms in de maak die speciaal voor de televisie worden vervaardigd. Het gaat om verhalen uit *De ballade van de zilte zee*, *Onder het teken van de Steenbok*, *Het gouden huis van Samarkand* en *De Kelten* die ieder in korte afleveringen op de buis verschijnen. Voor wie niet wil wachten totdat deze tekenfilms worden aangekocht door een Nederlandse zender, hier vast wat voorbeelden van hoe Hugo Pratts geesteskind eruit ziet nadat een tekenfilmstudio hem onder handen heeft genomen. HvS

Het **jubileumnummer** van de vijfjarige **Zone 5300** was een verrassing. Niet alleen wat betreft de inhoud (kleurenstrips van Matthias Lehmann en Berend Vonk, nieuw werk van Ole Comoll Christensen, Fritz van den Heuvel en Typex en een erg grappige fotostrip van Nix), maar ook een nieuwe lay-out. Het blad wordt niet langer gedrukt op A5-maar op (bijna) A4-formaat, het logo met het hondje is 'gerestyled' en de redactionele pagina's zijn rustiger opgemaakt.

In het aanstaande novembernummer een kleurenverhaal van Jeroen Janssen op scenario van Pieter van Oudheusden, getiteld *Rue des Anges*. Verder lange verhalen van Eefje Wentelsteefje en Gutsman, de terugkeer van Arthur Riemsdij en het debuut van ene Chris de Nederlander. Hopelijk houdt het blad het in haar nieuwe jasje nog lang vol. Want nu ook *Incognito* verdwenen is, is er buiten *Zone 5300* nog maar bitter weinig over. En waar moeten beginnende stripmakers dan nog in debuten?

HvS

Eind dit jaar moet bij Marsu Productions een nieuw album van **Gaust** verschijnen, dat geheel zal worden gevuld met door Franquin voor de albums afgekeurde gags. De een z'n dood is de ander z'n brood, moet de uitgever gedacht hebben. Een ander voorbeeld van uitmelken is een in voorbereiding zijnde aanvullend album bij de serie **De meesters van de gerst**, dat zal bestaan uit 32 pagina's strip, aangevuld met schetsen en teksten. PvG

De **PTT Post aanmoedigingsprijs** is een voortzetting van de Grote Prijs van Breda voor talentrijke stripmakers die een moralverhogende blijk van waardering of een nieuwe koelkast nodig hebben. Met

DE COLLECTORNEUR

door ANTON DAMEN en MARC VAN BROEKHOVEN

de verandering van sponsor heeft de jury van deze prijs er duidelijk weer zin in want er wordt gelijk uitgekapt met twee prijswinnaars. Uit de verantwoording blijkt dat de leden op basis van de kwaliteiten van de laureaten niet tot een keuze hebben willen/kunnen komen. Daarom kunnen zowel de onbekende outsider Kees Sparreboom als de in kleine kring populaire Ben Vranken zich dit jaar aangemoedigd voelen vooral door te gaan. Sparreboom heeft zijn prijs vooral te danken aan de humor en de fijne penvoering in zijn eerste album *Schijnzomer*. Ben Vranken wordt met name aangemoedigd vooral door te gaan met zijn sfeervolle stripverhalen waarin hij de grenzen van het medium aftast. JN

Frankrijk heeft er sinds begin dit jaar weer een nieuw stripinformatieblad bij. **Bachi-Bouzouk** heet de nieuwkomer, die maandelijks verschijnt op groot formaat en in full color. Met een oplage van rond de 50.000 exemplaren wordt een serieuze poging gedaan op commerciële basis professionele stripjournalistiek te bedrijven. Bachi-Bouzouk besteedt in elk nummer zowel aandacht aan strips voor het grote publiek als aan het meer artistieke en alternatieve circuit. Wij wensen het blad een lang leven toe. Bachi-Bouzouk bracht zichzelf in juni dit jaar bijzonder voor het voetlicht met een extra editie over Kosovo. Onder het motto '*traces de guerre, lignes de paix*' geven vele tientallen stripauteurs daar-

in door middel van een of meer dertig tekeningen hun visie op de oorlog in Kosovo gedurende de eerste helft van dit jaar. Achter een fraaie en symbolische kleurenomslag van Stassen gaat zwart-wit binnenwerk schuil van zowel politiek getingedeerde auteurs zoals Willem, Muñoz en Tardi als van auteurs die zich normaal niet aan politiek gevoelige onderwerpen wagen, zoals Mézières, Servais, Vance en Vink. Een derde van de verkoopprijs van de Kosovo-special is gedoneerd aan Médecins du Monde. Aardig detail is nog, dat de Kosovo-special in Frankrijk in de kiosken stond tussen de opiniebladen en niet bij de strips. Wie geïnteresseerd is in een abonnement kan contact opnemen met de redactie: Boulevard Magenta 94 - 96, 75010 Parijs. Pvg

In ons vorige nummer signaleerden we de Franse uitgave *E-mails de Pancevo*, een bundel elektronische brieven die de Servische stripmaker **Aleksandar Zograf** schreef tijdens het recente Kosovo-conflict. Voor de niet-Franssprekende verschijnt een dezer dagen een Engelstalige versie van het boek, aangevuld met strips en illustraties. Zograf schreef zijn oorlogsverslagen oorspronkelijk in het Engels, zodat deze editie eigenlijk kan gelden als de originele uitgave van zijn open brieven. **Bulletins from Serbia. E-mails & cartoons from behind the front line** verschijnt bij de Britse uitgeverij Slab-O-Concrete (\$ 12,00; ISBN 1-899866-31-0). TD

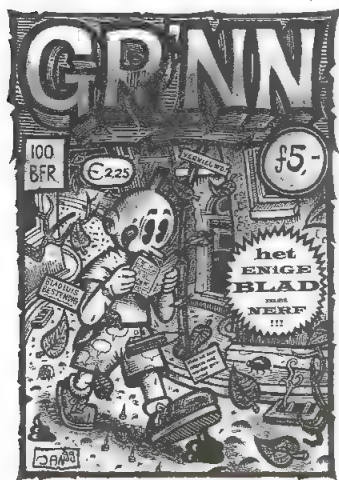
Pamela in de Gazet

met name afkomstig uit de Dupuis-stal, aangevuld met Antwerpenaar Jan Bosschaert. Het project levert een vrolijk ogende krant op, waarin bijvoorbeeld een artikel over het Belgische dioxine-schandaal met een vette knipoog naar de stripreeks *Kiekeboe* vergezeld gaat van een fictieve albumcover *Kippeboe*. Bij andere berichten is de vervanging van foto's door tekeningen minder geslaagd, hetgeen bij een kop als '*kindermoordenaar koel en onbewogen*' niet zal verwonderen.

Niettemin een sympathiek experiment, dat de stripverzamelaar de nodige grijze haren kan bezorgen. De *Gazet van Antwerpen* kent namelijk meerdere per stadsregio verschillende varianten en katernen, dus wie compleet wil zijn had op 1 juli jl. alle hoeken van Antwerpen moeten aflopen. Pvg

Twee *ZozoLala's* geleden meldten we in deze rubriek dat **Derib** na de smartlappen *Jo en Voor jou*, *Sandra* bezig is aan een derde stichtelijk beeldverhaal. We kunnen er nu aan toevoegen, dat als onderwerp gekozen is voor geweld op scholen. Binnenkort kunnen brigprijers en nerds dus opgelucht ademen. Interessanter nieuws is, dat Derib tevens werkt aan een album voor de collec-

NIEUW: NR 7

Wie meent dat Wijntjes na het indexeren van *Eppo* tot *Striparazzi* op de lauweren rust, heeft het mis. Onze lijstjesjunk uit Rhoon gaat onverstoorbaar door met het periodiek **Index** dat vier keer per jaar zal melden wie wat waar tekende in diverse striptijdschriften zoals *Suske en Wiske Weekblad*, amateursstripbladen en overige tijdschriften. Stripfanaten prijs de Heer want Wijntjes is nu helemaal van God los! Door f 18,00 over te maken naar giro 6326297 krijg je vier nummers. JN

Onder de codenaam '*operatie illustratie*' bracht de *Gazet van Antwerpen* op 1 juli jl. (de eerste dag van de zomervakantie in België) haar dagblad uit zonder foto's. Deze zijn, op de advertenties na, alle vervangen door illustraties van de hand van stripauteurs. De dertig aan deze eenmalige actie deelnemende tekenaars, waaronder Nederlander Gerrit de Jager, zijn

PvG

IN

PvG

TR

IN

PvG

N

Onder de Amerikaanse *independents* is **Bone** een van de succesvolste. Schrijver en tekenaar Jeff Smith heeft altijd aangekondigd, dat de *Bone*-saga in totaal drie trilogiën zal beslaan. Net als *Star Wars* zullen we maar zeggen. Alleen gaat Smith wat sneller te werk. Met de recente publicatie van de bundel *Old man's cave* is de tweede *Bone*-trilogie voltooid en begint het einde te naderen. Smith, die zijn gehele werkzame leven tot nog toe heeft gewijd aan *Bone*, zal dat einde met enige vrees tegemoet zien en heeft er een rypisch Amerikaanse, dus tijdelijke, oplossing voor gevonden. Voordat de zevende aflevering in comicvorm wordt voorgepubliceerd, last Smith twee mini-series in die niets met de hoofdlijn van de reeks van doen hebben. De eerste is al van start gegaan onder de titel *Stupid, stupid rat tales: The adventures of Big Johnson Bone, frontier hero* en gaat over de belevenissen van een van de voorvaders van de familie Bone. Waar hebben we dat meer gehoord? De tekst is niet eens van de hand van Smith, maar van Tom Sniegowski. De tweede mini-serie gaat ergens volgend voorjaar van start, gaat *Rose* heten en behandelt de - jawel - jeugdbelevenissen van Rose, een van de andere protagonisten uit *Bone*. Niet bijster origineel allemaal. Het haalt de status van *Bone* als een van de oorspronkelijkste en verfrissendste Amerikaanse strips van de laatste tien jaar behoorlijk naar beneden. Schrale troost is, dat *Rose* wel een scenario van Smith zal kennen en zal worden gerekend door rekentalent Charles Vess. PvG

Dat wachten meestal rijkelijk beloofd wordt, bewijst het laatste deel van Erik

Krieks creatie **Gutsman** weer. In deel drie wordt ons wederom een blik gegund in het privéleven van de bordenwassende anti-held en zijn in tijgerpakje gehulde vriendin Tigra, die dit keer het leeuwendeel van het 32-pagina's tellende boekje vult. Het enige minpuntje is dat het verhaal *Captain Guts* niet in kleur is, zoals het eerder in Zone wel werd gepubliceerd. Gutsman drie kost f 7,95 en is verkrijgbaar in de betere stripwinkel. GZ

Vance heeft aangekondigd het nieuwe deel van zijn ouderwetse zeevaartstrip **Bruce J. Hawker** rechtstreeks in kleur te maken. Het album moet nog dit jaar uitkomen. Uitgeverij Le Lombard koppelt daar herdrukken aan van *Howard Flynn* en *Ringo*; oude series van Vance. Of die herdrukken eveneens in het Nederlands zullen uitkomen, is nog niet bekend. PvG

De Keuze van... Hans Pols

Hans Pols schrijft sinds 1981 over stripverhalen. Van 1986 tot 1992 was hij redacteur van Stripschrift. Hij publiceerde artikelen in onder meer Kuifje/Tintin, De Toestand, Titanic en Bezletin. Als redacteur werkte hij mee aan diverse Stripjaarboeken en twee edities van het Duitse Comic Jahrbuch. Voor Junior Press verzorgde hij de vertaling en redactie van de uitgaven Superman en Thunderbirds. In 1997 stelde hij een jubileumuitgave samen voor het Stripschap. Sinds 1996 zit hij de commissie voor die Het Stripschap adviseert over de Stripschapprijzen en de toe te kennen jaarpreizen.

'Een van de beste strips die ik de laatste tijd heb gelezen verscheen in Duitsland. Sinds Ralf Königs satire *Der bewegte Man* werd verfilmd en meer dan een jaar draaide in de bioscopen, is hij een van de meest populaire striptekenaars bij onze oosterburen. Dit ondanks het feit dat zijn werk voortkomt uit de homoseksuele subcultuur. Na eerst vooral gags te hebben gemaakt, legde hij zich toe op langere verha-

In memoriam
Op 2 mei jl. is **Jean-Paul Dethorey** overleden. Dethorey is in het Nederlandse taalgebied met name bekend van zijn albums voor de Collectie Vrije Vlucht van Dupuis, waarvoor hij drie albums schilderde. Na *De pechuogel* en *De uitvoering* verscheen begin dit jaar het eerste deel van het tweeluik *Op zoek naar Venus*. Van het tweede deel waren bij zijn overlijden 36 platen voltooid. In het Frans is Dethorey verder bekend van zijn langlopende reeks *Louis Ferchot*, waarvan in 1986 alleen het eerste deel in onze taal is verschenen. In het Frans zijn dertien delen uitgebracht. Eveneens alleen in het Frans verschenen van zijn hand twee albums in de reeks *Coeur-brûlé*, een afspitsing van *De zeven levens van de sperwer*. Dethorey werd 64 jaar. PvG

len. Zijn werk verschijnt afwisselend bij Carlsen Comics, de literaire uitgever Rowohlt en het kleine Männerschwarm/Skript.

Al zijn strips hebben met elkaar gemeen dat ze enorm grappig zijn.

Superparadijs kwam dan ook als een verrassing. Hoofdpersoon in dit verhaal (en veel anderen) is Paul, een macho homo met de bijnaam Dicke Dodel (om duidelijk zichtbare redenen). Als het verhaal begint, is hij met een vriend op vakantie op Mykonos. Op dit eiland ontmoet hij een fors gebouwde Italiaan met wie hij na diverse pogingen uiteindelijk sex heeft. Eenmaal terug in Duitsland woont hij de begrafenis van een aan Aids overleden vriend. Hij laat zich testen en blijkt HIV-positief te zijn. Wat begon als een nieuwe aaneenschakeling van hilarische scènes, zoals ik van König gewend ben, krijgt tegen het einde van het verhaal een onverwacht ontroerende wending. Het is niet alleen een van Ralf Königs beste strips, maar ook een van de beste albums die de laatste tijd verschenen is.'

Karin van Wylick

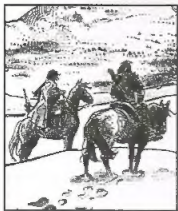
STRIPVOORSPELING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs (Hf/Bf) en de uitvoering (slappe kaffi/afgeleide kaffi) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redactie.

Te verschijnen in oktober

Arboris

Axel Moonshine 28: De omgekeerde wereld (Ribera/Godard) 11,95/240; sk.
Belzarek 1: In naam van de vader (Lalia/Schimpp) 12,95/260; sk.
Elfquest 51: Als twee hoofden samenkomen (Pini/Mckinney/Blevins/Beatty) 11,95/240; sk.

Elfquest verborgen jaren 14 (Pini) 11,95/240; sk.
Exit 1: De organisatie (Mounier/Werber) 11,95/240; sk.
Vierentwintigste Dikke Hägar (Browne) Konvooi 2: De privé-verzameling (Buchet/Moryan) 12,95/260; sk.
Lotusbloem 7: De lynxenhoedster (Franz) 11,95/240; sk; 27,95/560; hk.
Mégalex 1: De anomalie (Beltran/Jodorowsky) 12,95/260; sk.
Een Palmbloom Myserie 1: De tacho-plant (Briel) 12,95/260; sk; 27,95/560; hk.
Sabels en galjoenen 2: De zwarte vlag (Masbou/Ayroles) 12,95/260; sk.
Sporloos 3: Op de vlucht (Kraehn/Vallée) 11,95/240; sk.
Zentak 2: De blauwe rotsen (Gelfieux/Pécau) 11,95/240; sk.

Big Balloon

Looney Tunes strip 17: Marvin the Martian (Diversen) 8,95/180; sk.
De wondersloffen van Sjake 30: Gevaarlijk spel (Western/Bakker) 8,95/180; sk.

Boemerang

The champions 4 (Diversen) 9,95; sk.
Rooie oortjes cartoonalbum 15 (Diversen) 9,95; sk.

Dargaud

Beestenbende 1: Mensenlief en dierenleed (Achde/Godard) 10,95; sk.
Lt. Blueberry 24: Geronimo de Apache (Giraud) 10,95; sk.
Tatjana K. 1: De doos van Pandora (Meynet/Cortegiani) 10,95; sk.
Wyoming Doll (Franz) 16,25; sk.

Dupuis

Garage Isidoor 6: Gentlemanhersteller (Gillon/Olis) 7,95/165; sk.
Harde muziek en doffe ellende (Zep) 9,75/180; sk.
De Havik 4: Aan boord gegijzeld (Pellerin) 9,75/180; sk en 18,00/330; hk.
Jojo 9: Papa is terug (Geerts) 7,95/165; sk.
Kogaratsu 8: Onder het oog van de maan (Michetz/Bosse) 9,75/180; sk en 18,00/330; hk.
De Kranniballen 3: Bikken zonder bellen (Zidrou/Fournier) 7,95/165; sk.
Mister Black integraal (Griffo/Dufaux) 42,95/795; hk. *De delen 1 en 2 in een bundel. Dupuis heeft de smaak van integrale uitgaven te pakken*
Oh, lieve hemel! 1: De volgende (Janry/Stuf) 7,95/165; sk.
De snelheidsbegrenzer (Blain) 26,50/485; hk.

Franka BV

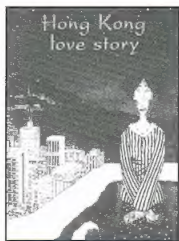
Franka 16: Succes verzekerd (Kuijpers) 12,95; sk en 59,95; luxe hk. *Voortaan uitgegeven in eigen beheer!*

Le Lombard

Niklos Koda 1: Achterin de Berlines (Grenson/Dufaux) 10,95; sk.
Smurfenstreken 4 (Peyo) 9,50; sk.

Oog & Blik

De avonturen van Hergé (Stanislas/Bocquet/Fromental) 29,95/550; hk.
Hong kong love story (Hendriks) 29,90/550; sk.

Troglodytes (Ruijters) 14,95/275;
Tekstloze strip op comic-formaat, eerder verschenen in Zone.

Sherpa

Arq 3: Herinneringen 2 (Andreas) 29,95/550; hk.
Luik Sartori (Joe Pinelli) 19,95/365; sk.

Standaard

Bakelandt 77: De jacht op Milady (Leemans) 8,95/160; sk.
F.C. De Kampioenen 9: Tournée zénérale (Leemans) 8,95/160; sk.
De Rode Ridder 175: De naamloze ridder (Biddeloo) 6,95/130; sk.
Urbanus 78: De faciliteit van Urbanus (Linhout/Urbanus) 7,95/150; sk.
Urbanus-trilogie (Linhout/Urbanus) 110,00/1995; hk. *Luxe bundeling van de delen 78 tot en met 80.*
Verdwaald in het verleden 1: Het juweel van Thot (Broeckx/Grossey) 16,50/295; sk.

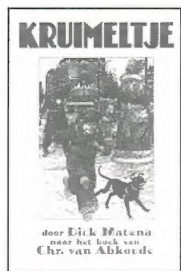
V.N.U.

Donald Duck pocket 64: Kerstman tegen wil en dank (Diversen) 8,95/160; sk.
Noortje 11: Noortje gaat mobiel (Steehan/Klein) 8,95/160; sk.
Tina Topper 32: Een nieuwe start (Rushon) 7,95/160; sk.

Te verschijnen in november

Big Balloon

Casper en Hobbes 6: Wetenschappelijke vooruitgang gaat van "Boink" (Watterson) 14,95/299; sk.
De Familie Doorzon pocket 1: Alle feestdagen (De Jager) 9,95/199; sk.

Kruimeltje (Matena/Van Abkoude) 9,95/199; sk. *Heruitgave in slappe kaffi naar aanleiding van de nieuwe Kruimeltje-film.*

Dargaud

Bollie en Billie special (Diversen) 9,50; sk.
Murena 2: Zand en bloed
(Delaby/Dufaux) 10,95; sk.

Dupuis

Beeld van Amok integraal (Conrad)
42,95/795; hk. *De delen 1 en 2 in een bundel.*
Dagboek van een bos 7: Een pijnlijke brief 1 (Servais) 9,75/180; sk en 18,00/330; hk.
G.Raf Zerk 17: Weet je wie we morgen begraven? (Cauvin/Hardy) 8,95/165; sk.
Kaamaram 31: De fontein der mutanten (Gos) 8,95/165; sk.
Mini-mensjes 36: Bil van Klei & zn. (Seron) 8,95/165; sk.
Zeke vertelt (Cosey) 26,50/485; hk

Le Lombard

Hans 11: Het geheim van de tijd (Kas/Duchateau) 10,95; sk
Thorgal 25: De blauwe ziekte (Rosinski/Van Hamme) 10,95; sk en 24,95; hk.

Oog & Blik

De stand van zaken (Bilal) 85,00/1555; luxe hk. *Eindelijk een Nederlandse uitgave van dit prachtige prentenboek!*

Standaard

F.C. De Kampioenen 10: De ontsnapping van Sinterklaas (Leemans) 8,95/160; sk.
Nero-klassiek 15: De bende van de Zwarte Kous (Sleen) 11,50/195; sk.
Nero-klassiek 16: De ark van Nero (Sleen) 11,50/195; sk.

Suske en Wiske klassiek 57: De apekermis (Vandersteen) 42,50/795; hk. *Met voorintekening 10,00/200 goedkope.*
Suske en Wiske klassiek 58: Jeromba de griek (Vandersteen) 42,50/795; hk. *Met voorintekening 10,00/200 goedkope.*
Suske en Wiske klassiek 59: De dulle griet (Vandersteen) 42,50/795; hk. *Laatste deel in deze reeks ook bij voorintekening 10,00/200 goedkope.*

V.N.U.

De beste verhalen van Donald Duck 101: Donald Duck als vrachtwagenchauffeur (Barks) 8,95/160; sk.
Donald Duck pocket 65: De millennium-Gekte (Diversen) 8,95/160; sk.
Disney's Tarzan (Diversen) 9,95/185; sk.
Tina Topper 3: Een club vrienden (Rushton) 7,95/160; sk.

niet aangekondigd; toch verschenen

Argyll 1 en 2 (Biancarelli/Herle) Talent; 27,50; hk. *Barbarella-achtige fantasy.*
Celadon Run 1: De ogen van Tray Night (Arnoux/Klimos) Talent; 28,50; hk.
Chuck 2 (Crielaard) 15,00; sk.
Harenbloed 3: Het masker van Loki (Bailly/Mercier/Seiter) Talent; 27,50; hk.
Hong Kong Triad 2: De compensatie (Parnotte/Mallie/Rieu) Talent; 27,50; hk.
Kookaburra 3: Project Equinox (Crisse) Talent; 28,50; hk.
Lunatiks 1: Sylvophobie (Chauvel/Roudaut) Vinci; 27,50; hk. *Paranormale thriller.*
Maaike's Magazinetje 1 (Hartjes) 3,50; sk.
Melvin (Muhlenbruch) Lange Baan producties; 7,50; sk. *Geinig debuut van jonge Haarlemer over het hoofd van Melvin, dat los bestaat van zijn lichaam.*
Nemesis 1 en 2 (Janolle/Angé/Van de

Abeele) Vinci; 27,50; hk.
Névé 5: Zwarte verlangens (Lepage/Dieter) Talent; 28,50; hk. *Slat.*
De prins van de paardenkonink (Vos) Saturnus; 22,50; sk. *Korte verhalen van de tekenaar, die ooit De kat in Constantinopel tekende. Zie Het laatste oordeel!*

Ork 1: Het geheim van Poseidon (Jouvett/Castaniolo) Talent; 27,50; hk.
S.C.A.L.P. 1: Little boy (Toller/Wacquet) Talent; 27,50; hk.
Screwface! 2 (Screwface) 5,00; sk.
Sofaletter 1: Tranen van bloed (Arnoux) Talent; 27,50; hk. *Historisch drama in Rusland.*
De Teutonen 1: In de schaduw van het Zwarte Woud. (Capo/Rodolphe) Talent; 27,50; hk.
Vae Victus 10: Arulf de Icenier (Mittom/Rocca) Talent; 27,50; hk.
Vortex 1 en 2 (Stan en Vince) Talent; 27,50; hk. *Het kon niet op bij Talent deze zomer. Gelukkig maar, want de andere uitgever hadden traditiegetrouw hoofdzakelijk komkommers in de aanbieding.*
Zentak 1: Het pad van de Argonauten (Pécaud/Def) Arboris; 10,95; sk. *Euro-manga.*

UNO MUNDO WERELDSTRIPS

In het buitenland verschijnen stapels prachtige strips die ons taalgebied amper bereiken. Kwaliteit kent echter geen grenzen. Daarom hieronder een selectie van de meest opvallende buitenlandse titels van de laatste twee maanden.

Tekstloze strips

Wanted (Brüno) Treize Étrange; FF 25; sk. *Vrolijk-onzinnige mini-western.*

Deutsche Neue Welle

Kunzl (Dierssen) Carlsen; DM 35,00; sk.
Sray Bullets in Duitsland. Krimi.
Schlafenlappenphantasien (Oesterle)

Zwerchfell; DM 19,80. *Vijf korte verhalen van de getalenteerde, sterk door Muñoz beïnvloede debutant Uwe Oesterle.*

Schmetterlinge im Bauch (Ol) Reprodukt; DM 16,90; sk.
Small town boy (Michalke) Reprodukt; DM 14,90; sk. *Het autobiografische relaas van de jonge Duitse punk Andreas Michalke nu in één boek. Eerder verschenen in Michalke's comic Artige Zeiten.*
Wondertüte 4: Hunde über Berlin Part Zwei (Atak) Reprodukt; DM 9,90; sk. *Rauwe Berlijnse underground.*

Les bandes dessinées

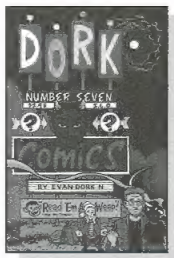
Les Bidochon 16: Toniques (Binet) Fluide Glacial; FF 54. *Binets Familie Suikerbusk still going strong.*
Chinaman 3: Pour rose (Taduc/Le

Tendre) Les Humanoïdes Associés; FF 64; hk. *Het is zeer de vraag of het gereorganiseerde Casterman dit derde deel nog zal vertalen.*
 Les fabuleuses dérives de la Santa Sardina (Jano) Albin Michel; FF 78; hk.
 Cartoons en korte strips van de maker van o.a. het legendarische reistripboek *Bonjour les Indes*.
 Le journal d'un loser (Tran/Ambre) Six pieds sous terre; FF 139; sk.
 Overtuigend zwart-wit schilderwerk in raak, aandoenlijk autobiografisch verslag van een clubje uitvreterende jonge Lyonesse kunst-

naars. *Portret van een generatie.*
 Maestro (Caran d'Ache/CNBDI; FF 95. Meer dan honderd jaar oud werk van de Franse strippionier herdrukt door het Angoulême stripcentrum.
 Mings (Joos) Pyramides/Aplanos; FF 99; sk. Een eerbetoon aan Charles Mingus door de meest jazzy aller strippmakers, Louis Joos. Mooie tekeningen, jammer van de plichtmatige teksten.
 Le poète (Muñoz/Sampayo) Amok; FF 55; sk. Twee korte verhalen die eerder verschenen in (A Suivre).
 Tabou (Pellejero/Zentner) Casterman; FF 70.
 La théorie des gens seuls (Dupuy/Berbérian) Les Humanoïdes Associés; FF 69; sk. Dikke bundel korte verhalen rond Monsieur Jean.
 La trilogie Nikopol (Bilal) Les Humanoïdes Associés; FF 250; hk. Bilal's hermetische sf-trilogie Kermis der onsterfelijken, Lady in blue en Koude evenaar in één band.
 Vagues de l'âme (Mardon) Les Humanoïdes Associés; FF 69; sk. Debuut van Gregory Mardon. Over de reïst van zijn opa.
 Véridique. Enfin la vérité sur tout! (Pierre la Police) Cornelius; FF 85; sk. Gewild lullige computergrafiek en pseudo-nieuw-tjes van cult-auteur Pierre la Police.
 Vieux fou! (Moynot/Dieter) Delcourt; FF 78; hk. Thriller van de makers van *Bonne fête maman*.

Vanguard Productions; \$ 14.95; sk. *Rijk geïllustreerde monografie over de comics-legende die o.a. Andreas en Bill Sienkiewicz beïnvloedde.*
 American splendor: Terminal (Diversen) Dark Horse; \$ 2.95; sk. *De 'neo-realistische' sores van Harvey Pekar verspreiden door o.a. Joe Sacco en Dean Haspiel.*
 The big book of Grimm (Diversen) Paradox Press; \$ 14.95; sk. *Korte satirische strips van o.a. Charles Vess, Alfonso Font en Hunt Emerson volgens de bekende Big Book-formule.*
 The birth caul (Campbell/Moore) Eddie Campbell Comics \$ 5.95; sk. *Een shamanistische reis terug naar de baarmoeder door het illustreer van Hell-duo.*
 Bitchy Butch (Gregory) Fantagraphics; \$ 9.95; sk. *Een nieuwe Bitchy-bundel van Roberta Gregory.*
 The Blair Witch Project (Diversen) Oni Press. *Korte strips over heksery. De gelijknamige film was deze zomer een cultus in de V.S.*
 Bone: Old man's cave (Smith) Cartoon Books; \$ 15.95; sk. *Zesde Bone-bundel.*
 Buddy's got three moms! (Bagge) Fantagraphics; \$ 16.95; sk. *Hate-bundel.*
 Dork 7 (Dorkins) Slave Labour Graphics; \$ 2.95; sk. *Evan 'Milk & Cheese' Dorkins bij zichzelf op de divan. Pijnlijk en lachwekkend volgens de beste Woody Allen-traditie.*

Fuz & Pluck (Stearn) Fantagraphics; \$ 12.95; sk. *Een teddybeer en een kuiken in de grote-mensenwereld. Walging volgens Ted Searn.*
 Gods & tulips (Gaiman) Westhampton House; \$ 3.00; sk. *Benefietbundeltje voor het Comic Book Legal Defense Fund met verzamelde teksten van Neil Gaiman over de stripindustrie.*
 Heart of the empire 4 en 5 (Talbot) Dark Horse; \$ 4.95; sk. *Hoe sympathiek deze sf-reeks ook is, het maakt de prijsverhoging van \$ 2.00 per deeltje halverwege deze serie niet minder schameeloos.*
 Heavy liquid 1 (Pope) DC Comics; \$ 5.95; sk. *Underground darling Paul Pope bij major DC.*
 Hellboy: Box full of evil 1 (Mignola) Dark Horse Maverick; \$ 2.95; sk. *Eerste deel van nieuw Hellboy-tweeluik.*

I feel sick. A book about a girl (Vasquez) Slave Labour Graphics; \$ 3.95; sk. *De tragiek van het bij zijn volgens de maker van Johnny the homicidal maniac, dit keer in glitzy full-colour. Misselijkmakend grappig.*
 Kissers (Kochalka) Highwater Books; \$ 16.95; sk. *De liefdesperikelen van Magic Boy en Girl. Inclusief cd met lofpunten van multi-talent Kochalka, die musicceert zoals-ie tekent.*
 My New York Diary (Doucet) Drawn & Quarterly; \$ 24.95; hk. *Een neurotisch vriendje, drank, beklemming en epilepsie: La Doucet in de grote stad. De paperback volgt dit najaar.*
 The Nimrod 3 (Trondheim) Fantagraphics; \$ 2.95; sk. *Eerst gecancelled, nu toch voortgezet. Amateurfilosoof Lewis Trondheim zet science-fictionclichés op hun kop. Leuk!*
 The perfect planet & other stories (Kochalka) Top Shelf Productions; \$ 14.95; sk. *Nog meer pure eenvoud van Kochalka.*
 Sin City: Hell and back 1, 2 (Miller) \$ 2.95; sk. *Ondertitel: A Sin City love story. Say no more.*
 Small Press Expo SPX 99 (Diversen) The Expo; \$ 5.00; sk. *Jong talent manifesteert zichzelf in dit sympathiek geprijsde, livijge zwart-witbundeltje. O.a. bijdragen van Dean Haspiel, Jason Little en James Kochalka.*
 Sock Monkey Vol. 2, 1 en 2 (Millonaire) Dark Horse; \$ 2.95; sk. *Speelgoedbeesten komen tot leven in Tony Millionaires kinderderlijk-wrede fantasiewereld.*
 Strange weather lately Vol. 1 (Metaphrog) \$ 9.95; sk. \$ 35.95; luxe. *Bundeling van de eerste vijf comics van de underground-strip uit Glasgow.*
 Stray Bullets Volume 2 (Lapham) El Capitan; \$ 11.95; sk.
 Tom Strong 1, 2, 3 en 4 (Sprouse/Gordon/Ehrlich/Moore) America's Best Comics; \$ 3.50; sk. *Nieuw mainstream-vehikel van veelschrijver Alan Moore. Over - 'holy socks!' - de superheld als machtsfantasie van kleine jongetjes. Vertederend.*
 Weasel (Cooper) Fantagraphics; \$ 4.95; sk. *Nieuwe comic van Dave 'Suckle' Cooper. Weird, weider, weasel.*
 Whiteout (Lieber/Rucka) Oni Press; \$ 10.95; sk. *De ijsige thriller nu in boekvorm.*
 Witch (Miller) Slab-O-Concrete; \$ 9.95; sk. *Wilde Schotse underground van Lorna Miller.*
 Yeah! 1 en 2 (Bagge/Hernandez) DC Homage; \$ 2.95; sk. *Grappes over een interplanetaire meidenband. Peter Bagge en Gilbert Hernandez voor alle leeftijden.*
 Zero Zero 26 (Diversen) Fantagraphics; \$ 4.95; sk. *Toch nog een Zero Zero ('postpenultimate' met vertrouwde kwaliteit van o.a. Al Columbia, Kim Deitch en Aaron Augenblick.*

The comic

Neal Adams. The sketchbook (Schumer)

ALLEEN IN NEDERLAND

1 GRATIS BOOSTER

bij aankoop van elke
Mercadian Masques
display.

Alleen te verkrijgen bij
expert winkels.

Mercadian Masques™

Info?

INT-31-492-538-487

www.ps-games.nl

PS GAMES

MAGIC
The Gathering®

EXPERT
GAMES

Wizards
of the Coast